

СВЕТОСАВНИК

СЛОБОДНЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ

ШКОЛСКЕ ОПШТИНЕ „СВ. САВА“

ПОЛА
СРПСКИХ
1941.

БЕЛ
МУЧЕНИКА
1991.

Досељеници, Јаковљино, Трштина, Штрпци
Томљинска, Матјевице, Шибовина
Копачкица, Грмачица, Штитарско Поље
Торњаци, Рибница, Трпачица

САМО ТИО
РАДИ
СВАЈ ПОСАО!

ХРИСТОС ВАСКРЕСЕ!

Српски Новонареченици, ви ројима вадите очи; пуцаше крпе
и резив; илестераше главе иела; живе дераху и солише;
обзаху у зате и кречане; сиваше и на рвже туже
ударивше, збој Српсима и право слављенка Ђоја
Молите Му се, као Многосирададном да неби ваши
поштомци иелим кашч жичи иелиме!

РАСПОРЕД БОГОСЛУЖЕЊА

30.МАРТ **ВРБИЦА-ЛАЗАРЕВА СУБОТА**
ВЕЧЕРЊЕ У 7.САТИ И ОСВЕЋЕЊЕ ВРБИЦЕ

31.МАРТ - ЦВЕТНА НЕДЕЉА
СВЕТА ЛИТУРГИЈА И ПРИЧЕШЋЕ У 10.

4.АПРИЛ: ВЕЛИКИ ЧЕТВРТАК
БДЕНИЈЕ СА 12.ЈЕВАНЂЕЉА У 7.УВЕЧЕ

5.АПРИЛ: **ВЕЛИКИ ПЕТАК**
ЦАРСКИ ЧАСОВИ У 10.САТИ ИЗЈУТРА
ИЗНОШЕЊЕ СВЕТЕ ПЛАШТАНИЦЕ
И ПОЛАГАЊЕ У ХРИСТОВ ГРОБ У 7.^Ч.

6.АПРИЛ: ВЕЛИКА СУБОТА
СВЕТА ЛИТУРГИЈА И ПРИЧЕШЋЕ У 10.

7.АПРИЛ: **ВАСКРСЕЊЕ - У ПОНОЋ**
СВЕТА ЛИТУРГИЈА У 10.САТИ ИЗЈУТРА

8.АПРИЛ: ВАСКРШЊИ ПОНЕДЕЉАК
СЛУЖБА У 10.ЧАСОВА ИЗЈУТРА

14.АПРИЛ:ТОМИНА НЕДЕЉА - МАЛИ УСКРС
СВЕТА ЛИТУРГИЈА У 10.ЧАСОВА
И СВАКЕ ОСТАЛЕ НЕДЕЉЕ СЛУЖБА ПОЧИЊЕ
У 10.ЧАСОВА

6.МАЈ - ПОНЕДЕЉАК - СВ.ВЕКИКОМУЧ.ГЕОРГИЈЕ
СЛУЖБА У 9.САТИ И РЕЗАЊЕ КОЛАЧА

<p>12.МАЈ-НЕДЕЉА - СВ.ВАСИЛИЈЕ ОСТРОШКИ СВ.ЛИТУРГИЈА У НОВОМ ДОМУ У 10. И СВЕШТАЊЕ "СВЕТОСАВСКОГ ДОМА"</p>
--

16.МАЈ: ЧЕТВРТАК - СПАСОВДАН

ХРИСТОС ВАСКРСЕ!

ПОЗИВ ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ

ПОЛА ВЕКА ОД СРПСКОГ ПОКОЉА
АПРИЛ 1941 - АПРИЛ 1991

У СУБОТУ ВЕЧЕ
13. АПРИЛА 1991

ДОМ СВЕТОГ САВЕ
212 Diamond Creek Road, GREENSBOROUGH

ПРОГРАМ :

1. СВЕДОЧЕЊЕ ОЧЕВИДЦА
О УСТАШКОМ ПОКОЉУ 1941. ГОДИНЕ
2. ЗАПИС СВЕДОКА О УСТАШКОМ ЗЛОЧИНУ
3. ОСВЕТА ЈОВАНОВА (по роману МОЛИТВА)
4. РЕЦИТАЦИЈЕ О ЈАМАМА И КАМАМА

ДО Б Р О Д О Ш Л И !

ПОЛУВЕКОВНИ ПОМЕН
У НЕДЕЉУ 14. АПРИЛА 1991
ХРАМ "СВ. САВЕ"

КАЛТОН

ЗЛОЧИНИ АРБАНАСА ИЗВРШЕНИ НАД СРБИМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ОВОМ РАТУ

*Искази избеглица пред Комесаријатом за избеглице и Синодском
комисијом*

Београд, 1945.

У Косову и Метохији било је по државној статистици од 1931. године 136.537 православних становника — то су скоро све сами Срби. Кроз десет година, у почетку рата, тај број би се природно попео на више од 160.000. — Он се попео знатно више услед јаке колонизације Срба 30-их година. Године 1936. — само докле имамо при руци званичне податке — било је у срезовима тих двеју области 10.829 насељеничких домова, што с обзиром на јачину фамилија, какву видимо из исказа, износи између 180.000 душа. Што се тиче ових насељеника, може се рећи да су они практично протерани сви. Већи део отишао је у Црну Гору, јер је отуда највише и био родом, а мањи део, из свих покрајина, у Србију. Поред њих избачено је доста и Срба староседелаца, нарочито из неких крајева Метохије. Један део српског становништва бежао је у градове или у неколика највећа, чисто српска села, и ту се, у правим збеговима, задржавао извесно време; али су Арнаути затим ликвидирали и те збегове по селима, као што су насељеници морали бежати после и из градова, особито после италијанске капитулације. Староседеоце су донекле задржавали њихови пређашњи феудални господари, муслиманске аге и бегови, од којих их је била ослободила аграрна реформа проведена првих година иза стварања Југославије, а који су сада наново наметнули своја стара феудална права.

Највећи прогони Срба и најмасовније исељавање одиграли су се одмах првих недеља иза слома Југославије. Све се тако неповољно окренуло по Србе да су они били беспомоћни. Југословенска власт извршила је велику мобилизацију у Метохији 10. и 11. марта (1941), на Косову 28. марта и 2. априла. Али је то погодило углавном Србе, док је од Арнаута мобилисан само мали проценат, око 2%. Кад су се ти Срби враћали кућама из разбијене југословенске војске, они су дочекивани од Арнаута, које није нико ни разоружавао и који су се још више наоружали из обичних војних магацина. Тако су Срби војници пљачкани и убијани путем, из заседе; а уколико су успевали доћи до својих села, они су обично налазили своја кућишта већ пуста, исељена, поплаћена, обрушена. Све је ишло по плану, невероватном брзином. На пљачку и избацивање Срба дигло се цело арбанашко становништво, уз помоћ многобројних качака, који су због криминалних дела раније били избегли у Албанију и сад су нагрнули натраг.

Немачка војска избила је на Косово већ 9. априла (1941); у Пећ, главно место и већ граничну варош Метохије, стигла је 17-тога месеца (априла 1941).

Она је после предала те крајеве Италији, осим три северна среза на Косову (Кос. Митровица, Вучитрн, Подујево). Италијанска војска ушла је у срезове Метохијске почев од 20. априла, а у косовске првих дана маја. Немци су били сасвим равнодушни према избацивању Срба, видело се да су и споразумни с тим, и једино су осигуравали релативни ред у варошима и на главним друмовима. Италијани су показивали много више симпатије. Они су испочетка понегде наређивали да се исељавање обустави, чак су звали избеглице натраг. Али је албански покрет био тако јак и тако организован да је по селима слабо марио за италијанске наредбе. Доцније, услед неповољног по њих тока рата, Италијани су постајали све мекши. Интернирали су нарочито 1942., велик број Срба. Положај српског становништва отежавао се све више и услед чешћих акција из шуме, особито од 1943. Арнаути су оптуживали окупатору многе и многе недужне домаћине као помагаче четника или партизана. Почетком 1943. Италијани су покупили и последње остатке оружја од Срба; у априлу те године, они су провели и мобилизацију Срба, годишта 1927 (ваљда: 1917?) до 21, у свему преко 1.500 људи, и одвели их у Албанију. То су се већ звала албанска одељења италијанске војске и имала су албански знак, извезену косу на капи (један део више се није вратио). У лето, затим (тј. 1943), Италијани већ почињу предавати сву цивилну власт Арнаутима, спремајући се за своју капитулацију, која је следовала 8. септембра. Иза тога, Срби су потпуно препуштени беснилу Арбанаса. Немци, и сами у тешком војничком положају, преузимајући окупацију од Италијана, били су далеко од тога да се замерају Арбанасима. И тако је од јесени 1943. пошао нов талас насиља против Срба, особито на Косову, где је било заостало још доста Срба колоништа. Један део Метохије, срезови Пећ, Баковица, Исток и Ораховац формално су, одмах 1941, анектирани Албанији, а тиме и империји италијанској. После слома Италије, Албанци су, по споразуму с Немцима, сматрали и остатак Метохије и све Косово „Новом Албанијом”, чак нису признавали ни отцепљење трију споменутих северних срезова Косовских. У тим северним, Србији додељеним срезовима постојао је нечувен парадокс да је Србија морала плаћати жандармерију и друге управне органе арбанашке, који су мучили Србе. Арбанаси из Метохије и Косова ишли су у заједнички албански парламент и заједничку владу у Тирани. Остварена је била „Велика Албанија”.

Ко би данас (= 1945) прошао кроз Косово и Метохију нашао би једну тужну слику. Нашао би хиљаде погорелих и обрушених потпуно пустих кућишта, нашао би порушене неке цркве и манастире, нашао би цела села потпуно опустела. По мишљењу Гаврила Ковијанића, професора из Пећи, било је већ 1941. уништено 65% српских насељеничких кућа у срезу пећком и 95% у другим и Метохији, тако да су остала само згаришта. Вођњаци су исечени, орања изгажена, па и гробља делом порушена. И запрепастио би се гледалац не мало кад би видео да се још ни данас,

после општег ослобођења земље и изгона окупаторске војске, Срби насељеници не могу да враћају на своја са толико зноја и труда саграђена огњишта. Не могу зато што се боје, као и зато што им сама (нова) југословенска власт још увек не дозвољава да се враћају — очигледно из политичких разлога да се не би прерано замерила Арбанасима.*) Ни говора нема још о судској истрази и кажњавању оних који су се тако страшно огрешили о сва правила човештва и права. Напротив, на званичним актима Косовско-Метохијске области, која је сада добила своју аутономију, албански језик стоји на првом месту, а чиновништво и жандармерија и даље су претежно у албанским рукама, чак у рукама неких који су служили и под окупатором.

Зверства Албанаца, надасве муслиманских Арнауца, како ће се видети из следећих описа, превазишла су све што људи памте чак и у тим крајевима, од старина на злу гласу и дивљини.

Пљачка свега и свачега, тако да су избеглице одлазиле у највише случајева голе душе, срећни да спасу главу; или су нешто понели, па им то други Арбанаси одузели путем.

Уцене најбезобзирније, махом у албанским наполеонима, које су Срби морали плаћати, било да остану живи, било за тобожње чуваре које је општинска власт препоручивала појединим селима, било самој службеној жандармерији, било да се откупи уграбљено и у шуму одведено дете које би иначе после датог рока било заклано, и тако даље.

Туче немилосрдне, сурове, до бесвести, које су, како ћете даље читати, у више случајева доводиле до смрти.

Убијања на кућном прагу, убијања кроз прозор док човек седи за вечером; убијања бомбом убаченом у кућу из мрака; убијања из заседе на сваком путу; убијања у самим званичним просторијама општине или среза од стране службених органа; убијања у великим фронталним нападима огромне руље од више хиљада људи на ово или оно српско село; масовно убијање у демонстрацији усред вароши Пећи, и усред Урошевца. И да су их бар једноставно убијали!

Хоћете ли да видите дивљачка *мучења* на која су они побеснели нељуди метали своје жртве? Погледајте шта прича, на пример, један озбиљни 60-годишњи домаћин из села Појатишта у срезу неродимском о неколико људи спаљених, исечених, раскинутих. Или како су исекли на комаде Душана Вуковића усред општинске зграде бабушке. Или чујте шта вам прича свештеник Радивоје Пимић, парох те општине, како је разбојник Амет, Бог зна зашто, уграбио из једне куће једно невино дете, дечка од 12 година, одвео га на брдо и ту наредио своме некаквом синовцу да га убије, па овај невешто опалио и само тешко ранио дечка.

*) Управо тих дана 1945. године званична власт Нове Југославије донела је закон којим је протераним Србима са Косова и Метохије забрањен повратак. — *Прим. изд.* — А. Ј.

И оставио је дечка да се мучи и тек после два дана дозволио зликовац да се оде по њега на брег и да се сахрани.

Можда има нешто страшније и од смрти, и од самог убијања мучењем. То је нешто што је у нашим земљама могуће само међу Албанцима: насилно *одвођење српских женскиња*, особито врло младих девојака и њихово присилно узимање за жену, да и не говоримо о обичном (код њих) *силовању*. Тих случајева наводе сведоци на све стране, и сигурно у породицама тих несрећница много је теже мислити на доживотно тихо умирање те њихове деце у кући друге вере и скроз друкчијих обичаја — него да су их виделе мртве.

Насиља су била тако општа, раширена свуда у исто време, да су Срби потпуно напуштени од власти, и још разоружани, морали мало по мало да се откадају (=беже), обузети паником. Арнаути су и хтели панику. Њима није био главни циљ убијање, него чистићење, изгон Срба. Ко зна колико је истине било у причању да се за Бурђев дан 1941. спрема општи покољ Срба и да су га спречили Италијани?

Колико је било случајева убијања, мучења, одвођења? Колико се иселило колониста, а колико староседелаца? Ми то не знамо. То није могуће проценити по исказима којим располажемо и код којих је, како рекосмо, видик узан. Неки говоре о две хиљаде убијених, и тај број пре ће бити премален него превелик. Циљ ових редака није, нити у данашњим приликама још уопште, без истраге на терену, може бити, давање укупних листа, него нам је циљ само показати *начин на који су вршена арбанашка зверства*. Тај начин је страشان, толико суров да нам се чини да читамо ратну хронику афричких дивљака. Што се тиче укупног резултата, довољно је да кажемо само ово: уништени су у крви и мучењу сви резултати српске ослободилачке акције из ратова 1912. до 1918, и више него то: српски живаљ на Косову и у Метохији нашао се у часу престанка рата слабији но што је био уочи ослобођења 1912. Онда је имао бар нешто духовне слободе, имао своје школе, своју писану реч, своје културне раднике, свој полет економски и духовни.

Натура се питање: Зашто су Арнаути поступили према Србима тако немилосрдно? Је ли то освета за оно што су дочекивали откако је тамо дошла српска и југословенска власт?

Није. У Србији, и после у Југославији, Арбанаси су имали своја грађанска права и права као народна мањина. Имали су чак и специјалну средњу школу мањинску у Скопљу заједно с Турцима (чије је држање уосталом показало се сто по сто друкчије, управо обрнуто од њиховог). Арбанашки људи суделовали су у југословенској цивилној и војној служби и у законодавним телима. Јавна безбедност је била потпуна, равноправност пред судом без приговора. Али ту долазимо на осетљиву тачку, коју и један од сведока спомиње. Већ у Турској царевини примитивни арбанашки елеменат није волео државни ред и стегу, хтео је да живи на своју руку. Јавна безбедност није била тамо никаква.

Срби су са ослобођењем донели јавну безбедност, онемогућили занат друмских одметника, качака, и режим свемоћних локалних породица и бегова. Револт Арбанаса у овом рату није само национални, то је револт примитивца против државног поретка. Била је то, даље, борба старог беговата, феудалне класе, против демократске сиротиње. Јер су Арнауће водили бегови. А српски насељеници били су сиротиња, далеко сиромашније од просечних арбанашких домаћина, својих суседа у селу и у општини.

Да ли је било мржње на колонисте? Бесумње, било је, као што се нигде досељеници не дочекају раширених руку. Српска и после југословенска влада помагале су и водиле покрет колонизације на Косову и у Метохији из три основна разлога: прво, зато да се убацивањем једног поузданог елемента осигура јавна безбедност у тим крајевима, осигурају саобраћајне артерије и онемогуће помагачи качака. То је постигнуто у пуној мери. Качаци су избегли у Албанију. Други мотив колонизације потекао је из опште државне политике да се из крајева неплодних и пренасељених вишак становништва пребаци у крајеве родније и слабије насељене — једна појава нормалне унутрашње колонизације која се врши у свим земљама. Трећи мотив је био сентименталне природе: велики део колониста желео је доћи баш у те крајеве, јер су они, иако не баш најужа постојбина српског народа и српске државе, а оно пак крајеви највише опевани у народној поезији, толико живи у народној свести да су напросто легендарни. Тамо су престонице српских владара, као Призрен у Метохији, Пауни на Косову; у Пећи је вековно седиште српске патријаршије; Дечани код Баковице највећи су царски манастир, а Грачаница на Косову најлепши; Косовско бојиште, са ратним споменицима, за Србе је место поклоништва. У Косову и Метохији некад је било густо насељено и богато језгро српске средњевековне државе. После двобоја од једног и по столећа између Срба и Турака, Срби су били присиљени да одступају на север и запад. Бежали су, слично као у овом рату, напросто од сабље, да спасу своју главу. Потискивали су их Турци и (затим) исламизирани Арнаути, који су заузимали, све даље и даље, њихова насеља. То одступање Срба и наступање Арнаута ишло је све до јуче, до ослобођења. Косово и Метохија добили су током раног присилног процеса тога непрестаног терора и безвлашћа, јаку арбанашку већину. А кад је дошло ослобођење од Турске власти, Срби су се, природним нагом, „стали враћати у земљу својих прадедова, на „стара огњишта“ на која их је народна традиција стално подсећала.

**ПАМТИЛО СЕ
НЕ ПОВРАТИЛО СЕ!**

УСТАШКИ ЛОГОР ЈАДОВНО

О Јадовинском логору на Велебиту и страдању у Јадовинским јамама постоји *живо сведочење* преживелог Србина *Серђа Пољака*, из Шибуљине (Трибањ) код Карлобага, који је са другим Србима из истог села био одведен у логор на Јадовно и бачен у једну од јама, али је чудним начином остао жив, спасао се ноћу из јаме и побегао. Касније је отишао у партизане и погинуо 1942. године. О њему пише и његово сведочење о Јадовну препричава Павле Бабац у књизи „Велебитско подгорје 1941—45“:

„Логор код села Јадовна и пут до губилишта у крашкој јами описао је очевидца *Серђо Пољак*, који је у другој групи Шибуљчана из Карлобага доведен непосредно на Јадовно, а затим, након неколико дана, одведен на стрељање у крашку јаму из које је, иако тешко рањен, успео да се спасе пуким случајем... 22. априла (1941), око 8 часова ујутру, стигоше из Крушчице исти наоружани позивари (усташе) по другу групу (Срба из Шибуљине), која је овог пута била нешто већа... Та друга група, у којој су се налазили Бабац Владимир, Лукић Драган, Лукић Марко, Пољак Никола, *Пољак Серђо* и Пољак Стеван, кренула је из Шибуљине преко Крушчице за Карлобаг. Из Карлобага су пјешнице отерани преко Башке Оштарије и преко гребена Метле у Јадовно... 22. априла прије подне налазили су се у покрету, пјешнице на путу из Карлобага према Башким Оштаријама. Везани жишом по двојица, ишли су лагано, у првом реду Серђо са Драганом, иза њих Никола са Стеваном, а на зачељу Марко са Владимиром. Њих је пратило осам наоружаних усташа... Небо је било облачно, почела је падати ситна киша. Прошло је подне. Киша је престала... Ишли су право, уздигнуте главе, мирно и поносно потпуно увјерени да су невини, и да су правда и Бог на њиховој страни. Старина Владимир Бабац, познат по својој природној интелигенцији, веома начитан и духовит човек, понео је тога дана са собом књижицу Светог Писма...

Дан се почео гасити... Слуштао се мрак... Ходање је постало знатно теже. Спуштајући се низ падине гребена Метле видели су прва светла у кућама оближњег села. Видело се по држању њихових пратилаца да ће скоро бити крај њиховом путу. Посрћући, везаних руку, по мраку и неравној каменитој стази у правцу осветљених кућа, прилазили су све ближе и након стигоше у Јадовно.

Одмах при улазу у логор, зауставише их поред стражаре где су обављене кратке службене формалности између спроводника и логорских чувара. За то време скидоше им узе са руку. Држећи у рукама мале фењере, наоружане усташе их одведоше десетак метара даље, до једне гомиле људи која је лежала на земљи...

У логору је било преко хиљаду људи, на релативно малој и неравној крашкој ледини са мноштвом колибица од сувог грања. Простор није био дужи од педесетак метара, а ширина не већа од двадесетпет метара. Цео овај простор био је ограђен густом бодљикавом жицом у 3 реда, висине 4 метра. Око жице налазиле су се јаке усташке страже, као и у дубину од око једног километра, тако да нити је ко могао логору прићи, нити је ико могао из логора побјећи.

Наши Шибубљчани узалуд су покушавали да пронађу своје земљаке из прве групе. У томе су их спречиле усташе, наредивши им да узму алат и изравнају крашке вртаче по логору. У току дана, и овде као и у Госпићкој казниони, често се чула вика усташа и брујање камиона који су довозили нове жртве.

Серђо је непрестано мислио како да се извуче из ове веома тешке ситуације, осећајући инстинктивно да му је живот у опасности. Прва мисао која му је пала на ум била је да подметне десну руку када их усташе буду везивале жицом. Серђо на десној руци није имао шаку, јер му је исту пре неколико година, приликом рибарења, мина разнијела. Ако му то пође, за руком, у случају опасности руку ће моћи лако извући из жице, а онда покушати побјећи...

Из размишљања о томе како да побегне, тргли су га митраљески рафали који су се чули из даљине, са северне стране логора. Неки људи поред њега рекоше да је тамо усташко војно стрелиште где се врше школска гађања. Митраљези су штектали са краћим размацама скоро целог дана. Каква су то гађања, чудио се Серђо, и није никако могао то да схвати.

Око подне су их пустили на миру. Без хране, окупљени Шибубљчани су се чудили да овде још нису затекли четворицу својих земљака из прве групе. Сједели су на земљи, око једне вртаче и шапатам понављали исто питање, куда ће их одвести, и куда то одводе везане људе. Послије подне, гладни и жедни, наставили су да раде исти посао све до мрака. Тада је престало оно подмукло штектање митраљеза. Најће још једна ноћ, која ће у њиховом животу бити последња.

Сваког дана у овај логор (на Јадовну) из Госпића и са разних других страна пристизало је око 1.000 људи. Толико их дневно није могло бити ликвидирано, па је људи увијек нешто претицало. Но ипак, и наши Шибубљчани убрзо дођоше на ред, међу првима у зору идућег дана. И овде се све обављало у журби. Прије него су стигли први камиони са затвореницима из Госпића, требало је ослободити скучени простор у логору за пријем нових жртава. Позваше их и повезаше жицом.

Повезали су их жицом баш онако како је Серђо желео. Отворише велика врата и поведоше каменим путем у правцу запада, уз једну малу пошумљену главичицу сјеверним подножјем Велебита.

После једног часа хода, прије него ће избити на врх брежуљка, наредише им стражари да стану. Одма затим усташе избројаше једно педесетак људи, међу којима и наше Шибубљ-

чане, па их поведоше напред, низ главицу, ка једној уској долини. Ту је стајала једна група усташа, недалеко од њих један пољски шатор, а испред њега један сто са неколико столица. Док су прилазили, пратиоци им рекоше: „Тамо ћете бити позвани и разврстани за радове“. Један од усташа додаде: „Сада ћете добити ручак“.

Везани и престаашени људи убоше у круг који су направиле шмајсерима наоружане усташе. Приметише и четири митраљеза постављена у правцу преко јаруге, коју ће приметити тек пред сам крај. Приђе им усташки официр Руде Риц, бивши учитељ: „Ајте напријед, брже, брже!“ и поведе их напријед до уздигнутог узаног каменитог платоа. Прођоше поред митраљеза, и тада им усташки официр рече: „Ми овдје спремамо вјежбе у стрељби, а ви ћете нам помоћи тамо преко јаруге да постављате школске мете. Ајте брже!“ Тако их је довео до самог зида и краја провалије изнад крашке јаме.

Официр се одмакао неколико корака, а у том тренутку заштекташе митраљези, настаде јаук, шикнула је крв. Људи падаху као покошено снопље. Усташе наоружане шмајсерима, које су стајале са стране, стадоше убијати недотучене жртве и гурати их ногама са платоа у јаругу.

Серђо Пољак, чим је чуо митраљеску палбу, није губио време, нити чекао да му приђу убице. Пошто се брзо ослободио жице, сам ја трком скочио у јаму. Није дуго падао јер се убрзо задржао на једној заглављеној томили лешева и одмах приљубио уз једно испупчење у зиду, обамро од страха. Приметио је крв на левој руци, изнад шаке. Био је погођен једним митраљеским зрном. Слушао је подмуклу митраљеску палбу и јауке жртава. Затим се онесвестио.

Када је и последња група била ликвидирана, већ је и мрак пао. Серђо се освестио од тишине која је настала, а рекло би се прије од јаких болова које је тек сада почео осјећати. Кроз бол тек осјети да је жив и стаде покушавати да се из јаме извуче на површину. Јако га је болела рањена рука, а на другој није имао шаку, но ипак, мало по мало почео се успињати, али опрезно, бојећи се да га неко поново не убије. Када је дошао скоро до врха, притајио се неко време, послушкујући. Никога није било и он изађе на ону зараван одакле се сам бацио.

... Кренуо је према гребену Метле планине. Поцепео је кошљуљу и превио рану... Ишао је северним падинама Велебита, пролазећи испод Голог врха и Височице према Рујну...

Сутрадан, скоро пред подне, стигао је на Рујно и затекао свог старог оца испред стана. Пао му је у загрљај, нем од туге, умора и бола...

Тако је Серђо остао и даље живи свједок усташких злочина и саучесништва италијанских војних власти.

ЈЕЗИВА СВЕДОЧАНСТВА

ЗАТЕЗАЛО ПЕТАР, земљорадник из Перјасица, општине исте, среза Војнић (Кордун), стар 30 година, изјавио је следеће (16. маја 1942):

На Светог Бурђа прошле (1941) године, тј. на 6. маја 1941, дошле су наоружане усташе у Вељуна и Полоју и купиле Србе под изликом да их шаљу на рад у Немачку. Тада су покупили у Вељуну, среза Слунђ: проту Добросављевић Бранка, бив. народног посланика, његова сина, те још око 500 Срба, његових парохијана, а из Полоја, среза Војнић, покупили су око 80 Срба мушкараца, такође под изликом да их шаљу на рад у Немачку. Међутим, они нису одведени на рад у Немачку, већ су убијени. Како се је недавно сазнало, сви су по усташама убијени у хрватском селу Благају, а њихови лешеве бачени су у дубоке јаме, и то један део у јаме одмах крај Хрватског Благаја, а други део одвежен је по ноћи и бачен у дубоке јаме у шуми званој Кестеновац. Ова шума налази се на путу између Вељуна и Крстиње.

Овај покољ Срба из Вељуна и Полоја организовао је Шајфар Павле, учитељ из Вељуна, уз помоћ усташа из Слунђа и Хрватског Благаја. Он је и после тога покоља залазио са усташама у околна српска села, где је купио Србе, одводио их и убијао. Он је једног дана прошле јесени (1941) дошао са шест усташа у српско село Горњи Скрад, среза Војнић, да купи Србе и одводи их на клање. Тада су око 50 Срба из Горњег Скрада, наоружани секирама и рогуљама, опколили учитеља Шајфера и његове усташе и навалили на њих. Двојицу усташа, који су били родом из Хрватског Благаја, убили су, а учитеља Шајфера и четири усташе ухватили су живе. Шајфер је тада признао овим Србима сељацима да прота Добросављевић Бранко, из Вељуна, његов син и остали Срби из Вељуна и Полоја, који су на Бурђев дан прошле године по усташама покупљени и одведени, — нису одведени у Немачку, већ да су сви после мучења убијени и бачени у дубоке јаме. Признао је и то да је само један део ових Срба после мучења био убијен, а други Срби да су живи бачени у дубоке јаме и то да су неки бачени у јаме крај Хрватског Благаја, а други су одведени по ноћи у шуму звану Кестеновац и тамо бачени у провалије. После тога признања, Срби сељаци из Горњег Скрада убили су учитеља Шајфера и његова 4 усташе. И ови Шајферови усташе били су из Хрватског Благаја.

Знам да су на Светог Бурђа (1941) године, одведени на напред описани начин и убијени из Полоја: Бика Миле, ковач; Никшић Никола, Никшић Бураћ, Никшић Раде, Перић Раде, Перић Буро, Никшић Драгић, Вукдраговић Миле, Павић Раде, Шарац Михајло, Ловрић Душан, Ловрић Миле — сви земљорадници, те многи други чијих се имена више не сећам. Знам да су сви из Вељуна тада одведени и на исти начин убијени: прота Добросављевић Бранко и његов син, а имена других не знам, али знам да је тада из Вељуна одведено и убијено око 500

Срба... (Говори даље о убијању Срба од новембра 41. до маја 42).

Прошле јесени (1941) порушили су усташе српско православне цркве у Перјасици и Вељуну, а пролетос (1942) су порушили цркве у Полоју, Примишљу, Тржићу, Тоболићу, Крњаку, Војнићу и Крстињу. Истодобно са црквама порушени су и парохијски станови. (...)

Истодобно су усташе пљачкали куће убијених Срба, односећи новац, живежне намирнице, робу и све што су год од вредности нашли.

После тога Срби нису смели посећивати вашаре. Ако је који Србин отишао на вашар, тај се са вашара није вратио, јер су га усташе на вашару ухватили, опљачкали и затим убили. Тако је неколико дана пре Светог Илије отишао на вашар у Слуњ, да купи волове, Вучковић Симо, земљорадник из Црног Врела. Вучковић је са собом повео и своју жену Марију. Купио је волове за 7.000 динара и пошао кући. Усташе су му отели волове, његову жену упутили кући без волова, а њега су стрпали у аутомобил, некуда га одвели и убили.

Прошлог лета (1941), некако у исто време отишао је у Слуњ на вашар Ловрић Милутин, земљорадник из Цвијановић Брда, са својом женом. Ловрић је на вашар одагнао пар волова и продао их за 10.000 динара. Када се је хтео са женом вратити кући, ухватили су га у Слуњу усташе, отели му сав новац, његову жену послали кући, разуме се без новца, а њега стрпали у аутомобил и са више других Срба, које су заједно повезали, одвезли у правцу Цетинграда. Када су дошли на „Жалчеву Косу“ зауставили су аутомобил и у једној долини хтели све Србе убити. Тада је Ловрић Милутин некако се одвезао и побегао, а остали су сви Срби убијени у тој долини. Овај Ловрић Милутин остао је иза нас код своје куће у Цвијановић Брду.

Прошлог лета (1941) одвезли су се у Слуњ на вашар браћа Вујаклија Милић и Миле, земљорадници из Бандина Села. Њих су усташе у Слуњу ухватили, отели им кола и коње, а њих стрпали у аутомобил, некуда одвели и убили.

Један дан после Светог Илије, тј. на 3. августа 1941. г. дошли су у Вељунску општину наоружани усташе из Слуња, који су уз помоћ домаћих усташа из Хрватског Благаја купили све Србе од реда и доводили у Вељун.

Жене и децу затворили су у православну цркву и црквену порту, а мушкарце у подрум жандармеријске станице. Са усташама из Слуња дошли су и многи младићи Хрвати, који су са собом носили секире и батине. Ови су младићи, идући са наоружаним усташама, тукли жене и децу. Исто вече усташе су жене и децу пустили кући, и то по телефонском наређењу, које је дошло из Слуња, а мушкарце, њих око 100, одвели су правцем Слуња и успут их побили. Место где су их убили није познато. Тај дан усташе су били ископали једну велику јаму на пољу Вујичић Милоша између Вељуна и Хрватског Благаја. Ух-

ватили су прасе наведеног Вујичић Милоша, заклали га и испекли га, те се частили, пијући ракију коју су опљачкали од појединих Срба. Овде су требали покопати жене и децу, које су били ухватили, али су на телефонски налог из Слуња морали их пустити.

Тада су по усташама убијени: Михајловић Васо, општински бележник из Глине, који је родом из Вељуна и након успоставе Независне Државе Хрватске био је живео у Вељуну; Мартиновић из Цвијановић Брда; Велимировић Војо, општински стражар из Вељуна; Гвоздић Раде, поштар из Вељуна; Дудуковић Војо, општински стражар из Вељуна; Сикирица Миле, општински начелник из Вељуна, који је постао општинским начелником након убијства Дудуковић Тоде, те више других чијих се имена сада више не сећамо. Укупно је тада убијено око 100 Срба из општине Вељун.

Истодобно су усташе опљачкали домове убијених Срба и однели сав новац, робу, живежне намирнице и све што им се допало.

Исказ. РОГАТИЦА:

ЦЕРОВИЋ АНТОНИЈЕ, управо-канцеларијски чиновник из Рогатице (Босна), среза истог, стар 43 г., син пок. Вукашина и пок. Босиљке, рођ. Шкоровић, ожењен, отац двоје деце, сада у Београду, ул. Жоржа Клеменсоа бр. 37, исказан са избегличком легитимацијом бр. 599977 — исказао је [маја 1942]:

Срез рогатички има, према последњем попису, око 44.000 становника, од тога половина су Срби, а друга половина муслимани; Хрвата има врло мало, тек неколико стотина и то дошљака — радника и чиновника.

У Рогатици била је немачка војна управа до половине месеца јуна 1941. г., и за то време биле су прилике у рогатичком срезу углавном нормалне. Нико није нападао Србе и они су и даље остали у државној служби. У то време није било у рогатичком срезу усташких организација, нити су тамо долазили усташе са стране да уредују. У то време дошао је у рогатички срез само 1 једини усташа, и то на пролазу. У Рогатицу је свратио у једну кавану и тамо изјавио, да се он чуђи да у срезу рогатичком до тада није нико од Срба погинуо, па да их зато треба све убити и да је он тај који ће их све убити. Срби су за ово чули и овога усташу пријавили немачкој војној команди и молили заштити. Командант места наредио је, преко месне полицијске власти, да му се овај усташа приведе. Тадашњи командир полиције, Каракровић Хамил, муслиман, потражио је овог усташу, нашао га у кавани и хтео да га приведе команданту места, али се овај усташа није хтео покорити, већ је извадио револвер и убио командира полиције, уз изјаву: „И ти си Србин и штитиш Србе и зато те треба убити!“ Овај усташа отишао је после тога у Сарајево. Знао да је име овом усташу Смајо, да је муслиман, и да се бавио лаком атлетиком, а пријављен је у срезу рогатичком.

Половином месеца јуна 1941. г. немачка војна власт напустила је Рогатицу и после тога је организован у рогатици усташки логор. Организацију је спровео Јамековић Мустафа, земљорадник из Рогатице, који је постао уједно и усташки логорник. Усташе су били махом муслимани из Рогатице и околине и тек по који римокатолик.

После успоставе усташке организације у Рогатици најављен је прогон Срба у рогатичком крају.

Одмах у почетку наоружане усташе пресретали су на путевима, као и у самој вароши, Србе и Српкиње који су доносили робу на продају и ту им робу отимали. Тако су отимали: сир, маслац, месо, јаја, живад, горива дрва и све што би им се допало.

Концем месеца јуна 1941. г. дошао је у Рогатицу неки усташки инспектор из Сарајева, који је у пратњи месних усташа наоружан ишао по свим српским кућама и радњама и од Срба силом одузео сав новац који је код њих нашао. Знам, да су гада одузели од Тошевића Милоша, златара из Рогатице 12.000 динара. Колико је од других Срба одузето није ми познато, али знам да је гада од Срба одузето врло много новца.

У ноћи од 11. и 12. јула 1941. г. усташе су ухапсиле све српске свештенике и њихове породице из среза рогатичког и отерали их у Рогатицу. Држали су их 1 дан у Рогатицу, а затим отерали у правцу Сарајева, наводно ради пресељења у Србију.

Пар дана после прогона свештеника, усташе су ухапсили у Рогатици око 30 угледних грађана Срба, те још око 30 Срба сељака из околине. Све похапшене Србе су држали око 10 дана у затвору, где су их страховито тукли и злостављали, а затим их спровели у правцу Сарајева. После је родбина ових Срба трагала за њима и 2 су пронађена у *Гостићу*, и то Будимир Јово, пензионер и, Спајић Милан, гостионичар. За остале није се ништа могло сазнати. Међутим, двојици у *Гостићу*, горе наведеним, замро се траг.

Тада су после злостављања одведени Остојић Буро, жандарски капетан у пензији; Обрадовић Симо, пензионер; Спајић Милан, гостионичар; Јовановић Милош, столар, и његов брат Драго, цревар; Бокић Раде, млинар, Бокић Лазар гостионичар, Планичић Марко гостионичар, Глуховић Борђе, пензионер; Маловић Урош, кафеџија; Перангија Ристо, кафеџија; Божић Милан, земљорадник; Марјановић Васо, кафеџија, сви из Рогатице. Имена других се не сећам.

После тога усташе су наоружани војничким оружјем залазили у околна српска села, где су убијали и пљачкали Србе. те их злостављали. Обављали су код Срба претресе и отимали им сав нађени новац, као и све друге ствари које су код њих нашли. Тада су и хапсили појединачно, а виђеније Србе сељаке доводили их у Рогатицу, где су их задржали у затвору и злостављали.

(Исказ наставља опис даљих страдања, али и борби Срба).

ВЕЛИКОМУЧЕНИЧКИ ЈАСЕНОВАЦ

— „Творница смрти“ или комплекс логора за уништавање људи —

Великомученички логор Јасеновац, наше највеће Гробље, наше ново *Косово*, наш библијски месопотамијски Вавилон, у коме је сатрвено седам стотина хиљада православних Срба, тако да је то наш највећи Град под земљом, — састављен је био од комплекса неколико логора, распоређених у међуречју река Саве, Уне, Великог Струга и Лоње, а на граници Славоније, Босне и Баније.

Сплет концентрационих логора Јасеновац био је први по страхотама, а можда и по броју жртава у окупираној Европи током Другог светског рата. Њихови творци били су усташки злочинци у НД Хрватској, под покровитељством немачких фашиста и нациста, а жртве су били првенствено и неупоредиво највише православни Срби, а затим и Јевреји, Цигани, па и сами Хрвати и други Југословени.

Број Јасеновачких логора — осам, а број жртава — осамсто хиљада!

Комплекс Јасеновачких логора смрти сачињавали су следећи логори:

Логор I, звани „*Версајев*“, формиран већ јуна 1941. године, на ледини између реке Велики Струг, шуме Крндија и пута Јасеновац—Новска, на терену села Брочице, северно од Јасеновца. Радио је неколико месеци, до краја септембра 1941., када је укинут због поплава. Прогутао је на десетине хиљада невиних жртава, масовно убијаних у шуми Крндија.

Логор II у селу *Кранје*, отворен је био десетак километара узводно Савом од Јасеновца, и трајао је од јула до новембра 1941., када је укинут такође због поплава, а прогутао је и он десетине хиљада жртава, чега су сведоци и пет великих масовних гробница у оближњој шуми Горња Крндија.

Логор III Циглана, испод самог села Јасеновца, а на његовом терену, на левој обале Саве па до реке Велики Струг (на северу) и до стално изграђиваног насипа у мочвари (на истоку). Протезао се овај најстрашнији логор смрти на преко стотину хектара мочварне равнице, тамо гдје је данас јасеновачки Камени Цвет, окружен малим језерима, остатцима некадашњих рупа од циглане, и многим хумкама које означавају бивше логорске објекте и масовне гробнице.

Логор III је имао своје подразделе — *мушки, женски и децији логор*. Главна му је намена била: сабирање и уништавање Срба. Главна су му места мучења и убијања недужних људи била: *циглана* (где је био и крематоријум за спаљивање људи), затим познати *насип смрти* („армиран“ људским телима), па кула „звонара“, „ланчара“, граник (гат) на самој обали реке Саве, скела (сплав) на Сави, и најзад шума Градина преко Саве на босанској страни.

У овом логору пострадао је највећи број жртава, неколико стотина хиљада Срба из околних села Славоније, Баније, Кордуна и Лике, и нарочито из Босне, почевши од Подкозарја и Босанске Посавине, па даље и на исток и на запад. *Логор III* отворен је већ у лето 1941. године и трајао је све време монструозне НД Хрватске, све до маја 1945., када су га саме усташе минирале, настојећи да затру траг својих злочина. Оно што је остало, збрисано је нешто касније, током 1945. и следећих година, тако да скоро нису остали спољашњи трагови овог „гиганта злочина“. Али, остала је ипак неизбрисива и неумишљива утроба великомученичког Јасеновца, утроба босанске Градине и неумитна река Сава, као неумитни сведоци који и до данас откривају из себе свете кости мученичких невиних жртава овог невиђеног безумља и нечовештва. (Вишеструка снимања овог терена са ултра-зрацима посведочавају скоро милионски број жртава у Јасеновцу).

Логор IV Кожара био је у самом селу Јасеновцу, у тамошњим индустријским зградама, где су осуђени логорашци пређивали коже у неиздрживим условима.

Логор V Цигански, у селу *Уштице* на простору између река Саве и Уне, где су највише довођени и уништавани Цигани, а и други недужни људи ове многонапаћене земље. Трајао је од половине 1942. до маја 1945. године. а о злочинима у њему сведоче и масовне гробнице у селу Уштици.

Логор VI у селу Млака, на реци Сави низводно од Јасеновца, према Старој Градишки, где је био *женски радни логор* у пољима, али и место масовних мучења и убијања жена у оближњој шуми и околини.

Логор VII у Старој Градишки, који је такође подпадао под јасеновачки комплекс логора за уништавање људи. Налазио се у самој Градишки, у старој аустроугарској тврђави претвореној у казнионицу. Као и систем јасеновачког концлагера, и логор у Старој Градишки трајао је током читаве окупације, и уз Логор III у Циглани био је други по страхотама мучења, злостављања и убијања на десетине и стотине хиљада људи, жена и деце. Кроз овај логор су прошли многи и многи, на путу за логор смрти у Јасеновцу или у друге логоре, али их је веома много и убијено у самој Градишки и око ње.

Логор VIII у Доњој Градини, на босанској обали реке Саве, прекопута Јасеновца, одмах иза ушћа реке Уне у Саву (тамо где је она позната осушена „топола уздаха“, о коју су вешали Србе и друге родољубе). Градина уствари и није био никакав „логор“, него само место за директне ликвидације довођених затвореника, нарочито оних из Логора III у Јасеновцу. Понекад, крвници усташе нису стизали ни да доведене колоне људи уведу у Јасеновачки логор; него су их директно одводили у Градину и тамо убијали. На уништавање у Градину довођени су и ухапшеници из преко Саве, али и босански Срби из Подкозарја и босанске Крајине. Убијани су у масама у селу Доња Градина, по шуми и по пољима, на обали Саве и у самој реци.

Број убијених у Градини, по општем признању и стручним проценама и снимањима, превазилази број од *триста шесдесет хиљада*, а о томе сведоче и данас видљивих *четрдесет* великих масовних гробница. У те дубоке ископане гробнице усташе су „усаћивале“ најчешће и живе људе, по 15 људи на 1 квадратни метар „и онда су их одозго маљевима убијали. Од неких жртава кували су у казанима сапун, а кости су онда вагонетима одвозили и изручивали у Саву, па је тако, пре неколико година, при летњим сушама кад ниво воде у Сави опадне, откривено на више места по неколико великих наслага људских костију у муљу и песку речном. (Колико знамо, до сада је откривено око 165 масовних гробница на комплексу логора Јасеновац, на тромеђи Славоније, Босне и Баније.

Јасеновачки смртоносни сплет логора, мада и нехотице, распоређен је у знаку једног великог *крста*: од села Крапје до села Млаке и Градишке, и од Логора I на путу од Новске па преко Саве до Доње Градине. У знаку тога *крста* лежи под земљом наш највећи Град. Али за нас — не „град мртвих“, него *Град Живих*, јер су Богу сви живи. Нарочито су у срцима, душама и памћењу нашем живе Великомученичке Жртве Јасеновачке. Оне са нама заједно очекују *васкрсење мртвих и живог будућег века*.

ЈЕЗИВО СВЈЕДОЧАНСТВО

Износимо овдје исказ сељака *Љубана Једнака* из Селишта (Банија). Љубан је једина преживјела жртва страшног покоља у Глинској спрској цркви. Као што је познато, покољ, који су усташе извршили у цркви у Глини мјесеца августа год. 1941., био је један од првих оваквих покоља у Хрватској. Иза тога слиједило је масовно убијање Срба у Банији, Кордуну, Славонији, Лици.

Ево страшног сведочанства и оптужбе *Љубана Једнака*. Он је о својим доживљајима оне језовите ноћи причао једноставним ријечима, без узбуђивања. Његове једноставне ријечи биле су продорне, страшне. Говорио је тихо и сабрано, али његови су прсти нервозно лупкали по столу:

— „Ево, како је то било — започе Љубан; — 29. августа 1941. сједио сам код куће, у Селишту. Људи су у селу и околици били заплашени, јер су колали гласови, да усташе убијају све Србе изнад 16 година. Били смо сви на опрезу. Сваког су дана долазиле нове вијести о намјерама усташа. Говорило се, да су сад овдје, сад тамо некога убили. Али ништа се поуздано није знало, и људи нису вјеровали да су гласине истините.

29. августа нахрупили су изненада усташе у село. Настала је кукњава и плач. Из свих су кућа извлачили мушкарце. Успио сам се провући и побјегао сам у Балинац. Тек што сам се малко смирио у једну кућу, кад дође једна баба: „Бјежите, ево усташа“!

Опет сам побјегао, овај пут у Гребане. Тамо су ми рекли, да су ме усташе већ тражили. Из овог су села већ били одведени сви мушкарци изнад 16 година. Било је међу њима и старца од 80 година. Страх и ужас завладао је селом. Нико није знао, шта ће бити с одведенима. Мајке и жене су нарицале и проклињале.

Сакрио сам се био за неко вријеме и размишљао, шта да радим. Одлучих да потражим сигурније склониште и извучем се на цесту.

У зао час!

На крижању налетим на усташу. Он ме зграби и одведе у кола. Било је ту више ухапшених. Сви су били заплашени и један другог питали, шта намјеравају с њима усташе учинити. О, како сам био луд, што сам се дао од једног усташе хапсити! Требао сам на њ навалити и побјећи, па би ме можда мимоишле патње, које сам доживио.

Довели су нас у Топуско. Путем су нам псовали српску мајку, ругали нам се и говорили нам, уз намигивање, да нам спремају лијепу свечаност. Слутили смо зло.

Питали су нас, да ли хоћемо да нас смјесте у цркву или у опшину. Падали су разни одговори. И мене су питали. Видио сам, да је бесмислено бирати, па сам одговорио, да ми је свеједно.

Дали су ме у опшину. Бјежати се није могло. Били смо окружени разбојницима, који су били до зубију наоружани. Режали су на нас као бијесни пси. Људи су дрхтурили и знојили се, неки младић, још дијете, плакао је. Гледао сам кроз прозор и проматрао пред кућом како се усташе церекају. Неке сам од њих познавао. Били су ту Фрањо Буторац и Стево Мулац. Нисам вјеровао, да нас ови људи мисле убити. Та ми смо се познавали и никад се нисмо свађали!

Дуго смо сједили у општини, премјештали се с ноге на ногу, шапутали и довијали се, што ће се догодити. Осјетио сам глад, али хране није било.

Око 3 сата по подне забруји пред опшном камион. Провирих кроз прозор: камион је био крцат Србима из Старог Села, Катиновца и из Перне. Познавао сам многе, било је међу њима младића и старца. Њихове су очи заплашено лутале.

Кад је камион стао, издере се усташа Тусић, да прегледају ухапшене, немају ли оружја. Почело је скидање с камиона, једног по једног. Ударци кундаком падали су по леђима и главама ухапшених. Запомагање и вика:

— Немојте, браћо! Спасите, кумим вас Богом! ...

Псовке и ударци.

Нахрушише тада разбојници и к нама у собу и редом стадоше тући кундацима, ногама, шакама. По леђима једнога старца лупао је један усташа као по пању, одзвањало је мукло, и чули су се уздаси јадног човјека.

Срушио се, али се опет придигао. Усташа га треснуо о врата и старцу је с чела прокапала крв на његову бијелу кошуљу.

Један дјечарац вриштао је и зазивао мајку. Ударци су летјели са свих страна. Настала је гужва, дигла се прашина, људи су се склањали иза столова и ормара, крв је попрскала под. Простачке клетве и звјерски смијех усташа помијешали су се са виком и запомагањем беспомоћних жтџава.

— Мајку вам српску, пишат ћете данас крв — урлали су подивљали усташе.

— Господине, па шта сам вам скривио... Немојте, ако Бога знате! Смилуј се!... — заклињали су тучени.

Успио сам се неопажено помијешати с онима, који су већ били тучени.

Разбојници су тученима превртали џепове и отимали им новац. Људи су сами вадили и давали паре, само да их не тучу. Међу усташама породила се свађа због плијена. Код претраге једног човјека пронашли су 3000 динара и почели се за те паре тући...

Онда су нас извели пред кућу. Вратио се празан камион. Гледао сам наоколо, нећу ли наћи које познато лице, које би ме могло спасити. Опазих мог старог знанца Бурџ Вукиновица. Разговарао је с једним усташом. Приближих му се и замолих га тихим гласом, да се заузме за мене, да ме спаси. Гледао ме је у недоумици, али одмах стресе главом:

— Спасио бих те, Љубане, кад бих могао. Али видиш и сам, да не могу и не смијем...

И окрену се. Пала је команда.

Око камиона усташе. Тјерају нас кундацима и цијевима од пушака у камион. Несретници су се послушно и без отимања пењали. Многима је то било тешко, јер су били испребијани.

Кад је камион пошао, залетио се на мене Буро, којег сам малочас молио, да ме спасе. То ме је страшно изненадило. Али, прије него што сам успио да било шта запитам, тресне ме Буро песницом по глави. У лицу се био промјенио, очи избечио као да је помахнутао. Машио се руком за мој шешир и отме ми га. То је било све, требао му је мој шешир! Запрепастио сам се, како се човјек у часу прометнуо у звијер. Нисам то схваћао, били смо стари и добри знанци и никад нисмо међусобно имали никакве препирке. Одакле наједном та мржња?

Нису нас далеко возили камионом. На жељезничкој станици у Топуском искрцали су нас. Ту је већ било нешто Срба из околних села. Гурали су их у вагоне. И нас су тјерали у већ пренатрпане вагоне. Нашао сам се стиснут у једном теретном вагону међу 150 људи. Газили смо један другоме по ногама.

Било је несносно вруће, и једва смо дисали. Што даље, све смо теже издржавали стиску и несташци зрака. Широ се страшан смрад. Старији су људи стењали, неки су пали након два сата у несвијести, дјечаци су запомагали и плакали. Све нас је морила страховита жеђ.

Вагони су стајали на пруги и чекали однекуда локомотиву. Вријеме је пролазило, чинило ми се, да све траје вјечност. Привукао сам се прозорчићу и угледао пред вагоном Станка Жужи-

ћа из Грећана, који је држао стражу. Зовнем га по имену и замолим га, да нам малко отвори врата, да се не угушимо.

— Марш, свињо! — био је његов одговор.

— Станко, ако Бога знаш, воде ми додај — молио сам даље.

— Марш!

Спуштала се ноћ. Људи нису више могли издржати и почели су мокрити под себе. Загушљивост је постала још тежа. Људи су жељели, да вагони крену било куда, само да крену. Али локомотива није долазила.

Прошла је читава ноћ. У зору су почеле припреме за одлазак.

— Прикопчај овај вагон — чули смо команду извана — ови иду на присилни рад...

Наде су порасле код свих нас. На присилни рад, па добро! Вози, камо те воља, само нас не туци и не убијај! Сви су живнули и почели заборављати на своје муке и патње. Нека буде и присилни рад, неће ни то трајати вјечно. Наћи ће се правде и за нас у свијету.

У том расположењу довезао нас влак до Глине.

Врата се с буком отворише. Свјежи је зрак прострујао у вагон. По двојица смо скакали из вагона и постављали се у ред. Дочекао нас је нови ред усташа. Гледали су нас криво. Одведоше нас пред Глинску цркву.

Ту нас је дочекао глински усташки кољач Никица Видаковић:

— Дошли сте, мајку вам влашку! Де, уведи их, да се моле свом српском богу. Бит ће им за душу... Тркни по кључеве, да све мрцине затворимо у цркву...

Уведоше нас у цркву. Било нас је око 160. Закључаше цркву и поставише стражу. Ту је било доста простора и могло се дисати. Били смо сами и тихо смо разговарали. Неки су од нас вртјели главом и говорили, да ће нас побити. Већина се надала, да ћемо на присилан рад. Били смо жедни и гладни. Полијегали смо.

Шкљоцну брава на вратима. Улазе неки Паја Крешталица и Милић:

— Диж се!

Извршили су попис свих затвореника. Треба, кажу, тај попис да би се могли распоредити за присилни рад у Лици.

Наде су поновно расле.

Око подне долази неки усташки натпоручник и пита нас, има ли кога, тко је прекрштен. Јавила су се двојица, и њих је натпоручник повео са собом.

— Биће, да ови не морају на присилни рад — тјешили су се неки...

Послије подне опет убоше неки усташе.

— Тко је Перо Миљевић?

Перо се јавио,

— Дедер, голубе, приђи ближе. Шта ти знаш о четницима?

Говори све шта знаш...

— Знам, да има попис четника код биљежника — говорио је усташени Перо.

— А јеси ли ти четник?

— Нисам...

— Ниси, бога ти твога! Ниси четник, је ли, курво влашка! А тко је године 1935. пуцао на Малинца, ха? Мајку ти твоју...

И залети се усташа на Миљевића. Из звоника су донијели дебели конопац и положили Перу на земљу. Тукли су га дуго, док није сав поцрнио. Најприје је викао, касније је само стењао.

И опет одоше.

Пред ноћ су дошли неки усташе:

— Тко има новаца, нека даде, купит ће им се храна.

Људи су давали и скупило се око шест хиљада динара.

Сви су били гладни и једва су дочекали усташку понуду.

Али нико се није вратио са храном.

У сутон стао је пред црквом камион. Дошао је тихо и, тек кад су се врата отворила, зачуло се зујање мотора.

Протрнули смо. Зашто нас у ноћи хоће одвести? Али, прије него што смо се снашли, нахрупише усташе у цркву. Звекало је оружје у полутами, одјекивале су усташке цокуле црквом.

— Палите свијеће!

Људи су ужурбано почели палити свијеће. Око неких свијећа дуго су се престашили људи бавили. Нису хтјеле горијети. Нисам празновијеран, али сам добро видио, да велике свијеће нису хтјеле да горе. „То је неки знак“, шаптали су старци дрхтавим уснама.

Свјетло дрхтавих свијећа освјетлило је цркву и људе. Сјене су се кретале по зидовима. Разбојници су обилазили и крвнички гледали групе својих жртава. А жртвама су срца тукла, те се чинило, да се у тишини могу надалеко чути.

— Вјерујете ли у нашег поглавника? — заурла један усташа.

— Вјерујемо — чуло се неколико гласова.

— Вичите: „Живио поглавник!“

Неки су викали.

— Јаче, мајку вам српску! Јаче...

Одједном запуца карабин преко наших глава.

— Лези — виче један крвник.

Сложисмо се сви, ко један, на црквени под.

— Диж се! ... Лези, диж се ... лези ...

Неспретни су се људи дизали и опет падали ...

Тако неколико пута, док није један разбојник рикнуо на усташе:

— Шта се играте, бога вам вашиг! ... Скидај са себе све — окрену се према нама — одијела, ципеле, све!

Ужурбано су на црквени под падали капути, хлаче. Људи су сјели и почели скидати ципеле. Нико није питао, зашто треба скидати. Сви су радили брзо као у некој грозници, све

ДОБРОВОЉНИ ПРИЛОЗИ ЦРКВИ

ОД 1.12.1990 - 1.3.1991.

Мирјана Урошевић	10	Јово Бараћ	20
Виљко Цвијетић	10	Јулка Кончар	5
Цвита Гавриловић	20	Васо Груловић	5
Српски Покрет Обн.	90	Спасо Јокић	20
Младен Младеновић	100	Бранко Ђурђевић	20
Слободан Филиповић	70	Власта Михаиловић	20
Драгољуб Гвозденовић	20	Миле Јовић	20
Раде Оклобџија	20	Миле Исаиловић	20
Љубо Наградић	140	Милан Јеврић	20
Раде Јоветић	21	С.Матић	20
Јован и М.Пјевач	20	Милош Чулић	20
Вангел Спасовски	10	Н. Марић	10
Брано Николић	10	Слободан Предић	10
Јово Бараћ	20	Рада Радосављевић	20
Драгољуб Филиповић	20	Радован Јеврић	20
Драгољуб Јовановић	10	Нада Козић	10
Јован Лазић-Бата	20	Милан и В.Кљајић	40
породица Деспић	10	Глигорије Хешков	20
УБ"Дража Михаиловић"	20	Драгољуб Јовановић	25
Радивоје Николић	10	Витомир Новаковић	20
Раде Лукић	20	Илија Вукота	20
Миле Бањанин +Мица	20	Милан Станић	10
Д.Б.Лемаић за+Мицу	20	Драгољуб Стаменковић	20
Милан Пуалић + Мица	10	Драган Пиргић	20
Вера Ђурић за +Мицу	100	В.Кујовић	40
Миломир Луковић	10	Ксенија Кујовић	20
Михајло Милутиновић	20	Бранко и А.Пјевач	10
Иван Дуловић	20	Раде Оклобџија	20
Милан Варићак	10	Михаило Поповић	20
С.Мирковић	10	Живадин Петровић	20
Аца Нади	10	Зорка Шиповац	20
М.Величковић	10	Мирко Добријевић	20
Драган Кондић	5	Лазар Марјановић	20
Ивана Нешић	10	Станиша Грујић	50
Бранко Пеурача	20	Радован Ђеранић	20
Р.Машић	10	Миодраг Радосављевић	20
Михаило Томић	10	Александра Јакшић	10
Михаило Мијатовић	20	Радомир Нешић (Wacol)	50
Слободан Филиповић	50	Барнко Пеурача	20
Вангел Спасовски	10	Рајко Петровић	20
Јован Пјевач	20	Стојанка Чулић	20
нечитак потпис	50	Илија Петровић	10
Д.Панић	20	Милан Вукчевић	20

Ангела Богдановић	20	Саша Кулинчевић и	
Александар Лукић	20	Стево Обрадов	144
Јовица Јокић	200	Виљко Цвијетић	10
Зорка Шиповац	10	Божо Глоговац	15
Радмилу В. Живковић	20	Милан Вукчевић	30
У.Б. "Д. Михаиловић	500	Софија Духон	20

ПРИЛОЗИ ЗА СЛАВУ

Ново Ђуркић	10	ССК "Србија"	50
Мићо Кулинчевић	20	Јован Шамановић	20
Д.С. Гвозденовић	20	Обрен Поповић	10
Марија Силвашић	20	УБ "Дража Михаиловић	50
ЦШО Ст Албанс	100	Драган/Војна Триван	20
Ненад Марковић	20	Српска Н.Обнова	50
ЦШО Ђилонг	100	Р.Час "Обилић"	50
Ђуро Купрешанин	20	фамилија Андрејић	50
ЦШО Френкстон	100	Српски Покрет Обн.	50
Божо Миленковић	20	фамилија А.Шиповац	50
ЦШО Јалорн	100	Владо Ковачевић	20
КСС Јалорн	50	Софија Духон	20
Драгољуб Петровић	20	Младен Стакић	30
КСС Калтон	8.000	Никола и Н.Вујанић	25
Милка Поповић	20	Раде Оклобџија	25
КСС Френкстон	100	Лазар Марјановић	20
Марија Миленковић	20	Богдан Богдановић	20
КСС Ђилонг	50	Мирко Добријевић	20
фамилија Стефановић	20	Витомир Новаковић	20
Живомир Јоксимовић	20	Јово Бараћ	30
Рајо Богдановић	20	Војо Драгићевић	30
Милан Остојић	20	Душан Лаврнић	20
фамилија Николић	20	Драгољуб Пешић	20
Хранислав Анђелковић	20	Стаменковић	15
Радивоје Петровић	20	Витомир Јевремовић	20
Крстивој Тонић	20	Раде Вигњевић	15
Милан Вукобратовић	20	Стево Гајић	20
Станија Мировић	20	Цвијо Ђукић	20
Лепа Јокић	10	Симо Петровић	60
Раза Илић	10	Милка Вигњевић	10
Ана Станковић	10	Милић Булатовић	10
Мирко Тулемија	10	Смиља Алагас	10
попадија Ђорђевић	10	Бранко Црногорац	10
КСИД ЊЕГОШ	30	Драги Драгић	20
Вера и Милан Кљајић	20	Богослав Силвашић	50
Српска Н.Одбрана	50	бата-Лазич	20
Владо и Ана Бошњак	20	Санко Аперлић	10

Саво П.	50	Вангел Спасовски	20
Ђуро Ковачевић	50	А. Лукић	40
Серафин Грујић	20	Марко Грмуша	20
Властимир Милојковић	10	"Тесла"	10
Илија Чубрило	20	Б. Димитријевић	20
Мијо Талијан	20	Чедо Оклобџија	50
Љиљана Дрљача	10	А. Радовановић	20
Рада Оклобџија	10	Д. Крстић	10
Ацо Грујић	10	Р. Ђорђевић	20
Милан Ђукић	30	И. Карлеуша	20
Милка Пауновић	20	И. Шуша	30
Мићо Козомара	20	Б. Живковић	20
Душан Жабић	30	С. Лукић	10
Љубиша Марјановић	20	Т. Бањанин	20
Живадин Петровић	100	М. Кујовић	50
Андер (гост Живадина)	10	М. Кнежевић	20
Спасоје Цвикић	100	Д. Ђорђевић	10
Владимир	5	Б. Ђорђевић	50
Вукадиновић	5	В. Михаиловић	40
Душан Павловић	20	Ж. Николић	20
Бојка Ђукић	10	Дмитар Вранешевић	40
Илија Никић	20	Коста Наградић	50
Зора	10	Милан Цимбаљевић	40
Александра Јакшић	20	Томо Крчевинац	50
фамилија Живковић	50	Неђо Маџаревић	20
Недељко Шиповац	20	Р. Грујић	20
Раде Челебићанин	50	Д. Тасић	20
Петар Докмановић	20	фамилија Вукадиновић	20
Бранко Бугарски	20	М. Петровић	20
Божо Ковач	20	В. Станковић	10
Ратко Петрић	50	Д. Зечевић	20
Влајо Ђеранић	20	Милутин Костић	40
Богољуб Петрић	50	Милојко Југовић	40
Миладин Петрић	30	Р. Чолић	10
Зоран Радосављевић	20	Никола Танасић	20
Божидар Миленковић	20	Милош Дакић	15
Миле Илић	30	фамилија Хешков	120
Здравко Илић	40	М. Живковић	20
Драгица Оклобџија	20	Момчило Јеремић	20
Војислав Микуљевић	20	Илија Ђукић	20
Бранко и А. Пјевач	20	Д. Мајсторовић	10
Лазар Јузбашаић	20	П. Јевтовић	20
Виљко Цвијетић	20	Ранко Булатовић	30
Саша Кулинчевић	20	Жарко Сретеновић	20
Витомир Обрадов	20	Цвијо Рикановић	20
Драгољуб Рајић	20	Р. Живановић	20

Д.Стојановић	20	Милош Видачић	20
Саво Дугић	20	Р.Милекић	20
Раде Јоветић	20	Ранко Лемајић	20

ПРИЛОЗИ ЗА СВЕТОСАВНИК

Радмило В.Живковић	20	Михаило Мијатовић	10
Слободан Филиповић	20	Душан Смиљковић	4
Дмитар Вранешевић	20	Тихомир Оклобџија	50
Драгац Шокчевић	20		

ЗАДЊА НАПОМЕНА ЗА ДОМ

Светосавски дом у Гринзбари биће освештан, ако Бог да 12.маја 1991. То је још мало више од два месеца дана.

Као што сте раније упознати из Светосавника, да би нечије име било на мермерној плочи, потребно је да приложи најмање 1000 долара и тиме сврста себе у Добротвора Светосавског дома. Има доста људи који су дали неколике стотине долара, па би штета била да остану и пред људима непознати.

Задњи дан до кога треба да се закључи списак великих приложника је ВАСКРС 7.4.1991.Због чега вас молимо да оно што сте наменили до тог датума учините.

ДОБРОТВОРИ = \$ 1000,00-\$2000,00
 ВЕЛИКИ ДОБРОТВОРИ= \$ 2000,00-\$3000,00
 УТЕМЕЉАЧИ = \$ 3000,00 и више

УНАПРЕД ХВАЛА!

ЗАВРШЕН ПАРКИНГ

Паркиралиште је већ завршено у марту, а то нам је био највећи посао и највећи издатак.

Сад је права лепота погледати овај црквени комплекс. Још кад се ту црква подигне, онда ћемо имати са чиме да се дичимо и поносимо, како пред својима тако и пред туђијем.

Међутим, остаје још доста ствари да се заврши у Дому, па вас молимо да приложите колико можете да би и у будуће све што радимо, радили са нашим парама, да не позајмљујемо од банке на камату.

ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ, БРАЋО СРБИ!

у страху, да ће бити зло ако не пожуре. Чули су се само уздицаји и убрзано дисање. Срце је тукло ужурбано.

Док смо се свлачили, разбојници су харачили и разбијали по цркви. Кундацима су лупали по олтару, иконе су покидане падале на земљу. Неколико кандила и других ствари бацали су бандити на нас пјенећи се од бијеса и псујући у сав глас.

Присилили су нас да лежимо. Били смо само у кошуљи и гаћама. Као помамни почели су по нама газити, тући нас кундацима и пушчаним цијевима, ударати нас цокулама, гдје стигоше. Настала је заглаушна кукњава, плач и запомагање.

— Гдје је Перо Миљевић? — пита неки усташа.

Перо се јавља слабим гласом. Био је већ тешко испребијан и молио је, да га не туку. Опет су га испитивали о четницима.

У руци усташе блеснуо је нож у освјетљењу црквене свијеће. Застао нам је дах.

Полако се усташа примакао Пери и, што би тренуо, забио му нож у врат. Перо паде без ријечи. Крв је шикнула, и чуло се још само крклање човјека, који је умирао. Видјело се, да је усташа вјешт свом крвавом занату.

Питали су нас остале, знамо ли шта о четницима. Јавио се неки Стојан Бајић, да ће нешто рећи о четницима. Вјеровано је, јадан, да ће спасити главу.

— Све кажи, бит ћеш пуштен кући — храбре га разбојници.

— Све ћу рећи, само ме пустите...

Стојан је нешто причао, али није ни доспио своју причу довршити. Заклали су и њега.

Настало је сада свеопште клање. „Кољи, кољи...!“ викао је један разбојник...

То се не може описати — застао је на час Љубан прешавши руком преко чела. — Као да сада гледам, како људи клече и заклињу усташе, да их поштеде. Али... један дубоки ударац ножем у врат и један закретај налијево... и свршено. Жртва се још покушава придићи, али ударац кундаком у главу довршава крвничко дјело. Неки се отимају, дижу руке на обрану, други чекају на ударац као овце. Једноме је ударац ножем, мјесто у врат, слетио у лице, другоме у руку, неко је потрчао, а усташа нагнуо за њим и захватио га ножем пред зидом... Прскао је мозак, крв је клокотала по каменитом црквеном поду и полако, у широком млазу, текла према црквеним вратима.

Из почетка заглаушна вика помало је јењавала. Али убијање беспомоћних људи трајало је читаву вјечност. Чули су се јауци оних, који су лежали у крви. Нису још сви били мртви.

Гледао сам приказ шћућурен уза зид. У куту иза црквеног ормарића била је тама. Завукох се иза ормарића, чекајући да усташе сврше свој посао.

Све је више тишина овладавала црквом. Жртве су лежале поразбацане по читавој просторији. Понеки је још трзао ногом или руком, однекуда се још чуло стењање. Усташе су се одмарали, брисали кржаве ножеве и кундаке. Неки су изашли пред

цркву.

Једног момента, кад се све смирило, и кад су се разбојници скупили пред вратима, скочих нечујно из свога склоништа и бацах се међу поклане, у млаку још топле први. За мном је скочио још један, који се био такође сакрио. Испружили смо се као мртви међу мртвима. Али овај други, који је слиједио мој примјер, зло је свршио: Ушао је усташа, опазио је да се миче и пришао му. Гурнуо га ногом:

— Диж се!

Човјек се дигао.

— Дедер главу на стол!

Зграбио га за косу и притиснуо му главу на стол. Тада је ножем зарезао у врат и наредио једном човјеку да прјева. Крв је шиктала из врата, а из грла жртве чуло се крклање. Други разбојник замахне страховито кундаком: глава је била размрскана, а немоћно тијело клону.

Тројица су се сакрила у олтар. Касније су се попели на звоник. Послије сам сазнао, да су тамо били два дана и двије ноћи и да се никаквим обећањима нису дали сколнути да сиђу. Након два дана скинуо их је хицем из пушке усташа Стево Мулац.

Лежим ја тако у локви крви међу побијеним Србима и чекам даљњу судбину.

Усташе разговарају о свршеном послу. Хвале се и церекају. Изненада један младић, који је крај мене лежао, диже крваву главу и застење:

— Није готово мајку вам вапу!

Уз псовку прискочи му усташа и убије га.

И сада се лупежи досјетише, да би још неко међу нама могао бити жив, и почеше редом тући кундацима по жртвама и забадати ножеве. Добио сам неколико удараца кундаком, али се нисам ни помакао. Један од кољача ударао ножем редом. Приближавао се мени. Заринуо је нож у тијело покрај мене, а затим клекнуо мени на леђа и ударио у тијело слиједећег... Мене је прескочио... Читаво вријеме није ме напуштало увјерење, да ћу бити спасен.

Онда су почели лешеве извлачити из цркве и бацати их на камион. Дохватише и мене. Вукли су ме за ноге по камени том поду. На стубишту ми је глава ударила о камен, но и то сам подносио без знака живота.

Бацише ме на камион, који је већ био скоро пун лешева. Лежао сам на леђима. И даље су усташе слагали своје жртве. Била је већ касна ноћ. Вребао сам прилику, да се извучем, али она се није указала. Како сам лежао наузнак, доживио сам тада још страшнију ствар: на мене положише леш убијеног човјека, а пререзани гркљан покрије ми уста...

Љубан застаде. Погледао ме је и сметено се насмијешно:

Нисам вјеровао, да човјек може у тако кратком року преживјети такве страхоте. Но мени се усјекла тада у мозак ми-

сао, увјерење, да нећу погинути. Можда ме је та сигурност и спасила...

Ево, како је било даље:

Нисмо се далеко возили. Ускоро сам осјетио, да камион иде по неравном тлу. Чуо сам команду:

— Вози ближе јама!

Ту су чекали крвници, који су и овдје, над јамом, обављали свој посао. Велика јама била је већ до половине пуна лешева. Бацали су нас с камиона у јаму. У самој јами слагали су усташе лешеве као цјепанице.

Ухватише ме за руке и ноге и заљуљаше ме неколико пута бацајући ме у јаму. Пао сам на мекано, на лешеве. Вукли су ме још мало по јама и сложили ме на одређено место. Имао сам срећу, нашао сам се опет при врху.

Читаву сам једну вјечност ту лежао. И даље су стизали камиони, и то са живим људима. Ту, над јамом, тукли су их сјекирама и чекићима по глави и бацали их у јаму. Није ту било много вике и запомагања. У ноћној тишини чули су се највише ударци сјекиром, који пригушени јаук и — усташке псовке. Искрвављена тијела мукло су падала у јаму.

Довели су једну младу жену. Мислим, да је то била учитељица из Бовића. Њу су ту, крај јаме силовали и затим је убили из карабина...

Касно у ноћи био је крвави посао завршен. Неки су крвници још скакали у јаму и ходајући по лешевима тражили прстење и друге вредније ствари. Једноме је запела за око моја мајица. Почео ме натезати и превртати, да ми је скине. Соптао је, мучио се и коначно је скинуо. Није примјетио, да сам жив.

Постало ми је још хладније и дрхтао сам. Плашио сам се, да усташе не запазе дрхтање.

Над јамом су усташе гледали своје жртве. Нека жртва још се мицала. Запраштали су карабини и револвери по јама. Тада сам био рањен у ногу...

И коначно све се смирило. Крвници су се окупили подалеко од јаме око фењера разговарајући о својим подвизима. Скоро потпуна тама овладала је јамом и околицом. Почео сам се припремати на бијег.

Испитујући погледом околину и придигавши се малко, од једном запазих да се међу лешевима диже једна приказа. Допузао је до мене.

— Јеси ли жив? — питао је шапатам човјек.

Шутио сам и нисам ни овој преживјелој жртви хтио признати да сам жив. Али човјек ме је гуркао и шаптао ми, да вреба бјежати.

Споразумјели смо се и договорили.

Усташе су били забављени својим причама и били су подале. Околина јаме била је у тами.

Извукли смо се нечујно један за другим према једној живици. Пекла ме је рана на нози, али могао сам ходати. Удаљавали смо се све више од свјетла фењера. Гласови кољача све

су се више губили у тами... Растао сам се од мог сапатника и кренули смо сваки на своју страну.

Нисам знао, гдје се налазим, и лутао сам наоколо насумце, у жељи да што даље одем од јаме. Но како сам се запрепастио, кад сам се, након лутања од преко једног сата, опет нашао у близини јаме! Као помамом окренуо сам натраг главом без обзира. У ушима су ми одзвањали пијани гласови усташких кољача.

Долутао сам напокон до Мајских Пољана. Сакрио сам се ту код ујака Павла Лончара, гдје сам живио шест мјесеци...

Ја сам једини остао жив из оне јаме. Мог друга, који се заједно са мном извукао из јаме, усташе су врло брзо ухватили и убили..."

Христос васкрсе!

Смрти, где ти је жалац?
Аде, где ти је победа?
Васкрсе Христос —
и падоше демони.
Васкрсе Христос —
и ти се стрепешта.
Васкрсе Христос —
и радују се анђели.
Васкрсе Христос —
и живот живује.
Васкрсе Христос —
и ниједног мртвог у гробу!

Св. Јован Златоуст

ЊЕГОВОМ ВИСОКОПРЕОСВЕШТЕНСТВУ МИТРОПОЛИТУ
СЛОБОДНЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ ГОСПО-
ДИНУ Г.И Р И Н Е Ј У,

АРХИЈЕРЕЈСКОМ ЗАМЕНИКУ ЕПАРХИЈЕ АУСТРАЛИ-
ЈСКО НОВОЗЕЛАНДСКЕ, АРХИМАНДРИТУ Г.САВИ,

И СВИМ ЧЛАНОВИМА И ПАРОХИЈАНИМА ОВЕ Ц.Ш.О
ЧЕСТИТАМО ПРАЗНИК ВАСКРСЕЊА ХРИСТОВОГ, УЗ
ПОЗДРАВ:

ХРИСТОС ВАСКРСЕ!

The Fall of Yugoslavia and the Creation of the Satellite State of Croatia

THE TIME-TABLE of the Axis Powers called for the invasion of Russia in the spring of 1941. But Italy was having trouble subduing Greece. In order to provide the most effective help in Greece, Germany pressured the Yugoslav government to sign the Axis Pact. But Yugoslavia's adherence to the Pact was short-lived. A Serbian-led plot in the army overthrew the Regency Government and proclaimed Peter II king, although he was not yet of age. A united government was formed to cope with the crisis.

The *coup d'etat* in Belgrade caused a violent reaction in the countries of the Axis. On Sunday April 6th, at dawn, operation "Punishment" was launched. For two whole days, Goering's airplanes crushed Belgrade beneath a shower of bombs, burying 25,000 bodies in the ruins. The administration services, which were concentrated in the capital, were entirely paralyzed. This was a fatal blow to the defensive potential of the country.

King Peter and his government went to Montenegro from whence they flew to Jerusalem, and then on to London. Dr. Vlatko Macek, however, did not accompany them. Peter II has noted in his Memoirs¹ that the leader of the Croatian Peasant party came to see him on April 8th, informing him of his intention to return to Zagreb in order "to revive" the morale of the Croatian troops that had given up the struggle and disbanded. Indeed, there was no time to lose if this politician wished to instill a spirit of resistance in his compatriots against foreigners, having heretofore done everything he could to undermine it. But, as will be seen, he had entirely different plans in his head.

The army, whose mobilization had been sabotaged by a defeatist campaign, fought the best it could, but was ineffective against a numerically stronger and disproportionately armed enemy. The capitulation was signed on April 18, 1941. This rapid victory for the invading troops had been facilitated by the activities of two "fifth columns" which had been organized in the country: the Croatian Ustashi for Italy, and the Germanic minority of the Banat for Germany.

The *Volksdeutscher*, as the latter were called, had been settled in this province by the court of Vienna in the eighteenth century for the purpose of Germanizing it and crowding out the Serbian and Roumanian inhabitants. This was done by vexatious methods, such as over-burdening them with taxes, and if they

refused to pay, the imperial cavalry would set fire to the villages and massacre the leading citizens, while leaving the rest of the population to die in misery and in the cold.

The *Volksdeutscher*, who were more united, better organized and much richer than the Sudetan Germans of Czechoslovakia, welcomed the Hitlerian troops with enthusiasm and volunteered their services "en masse." They kept firearms hidden in their houses and one out of three had a machine gun. The German armored divisions found them excellent guides. They tracked down the Yugoslav patriots and submitted them to torture in the concentration camps.

It was they who formed the all too famous SS division, "Prince Eugen," and it was they who committed atrocities in the Serbian villages, totally exterminating the Jews of the Banat and the province of Srem, in collaboration with the Ustashi. However, they did not engage in mass persecution of the Serbs as did the Ustashi.

The latter, even before returning in "the foreigners' trucks," began their destructive activities. Already, on April 6th, while Belgrade was burning, Pavelic made the following proclamation from a clandestine broadcasting station: "Croatian soldiers, take up arms against the Serbian officers and soldiers! From now on we shall fight side by side with our new allies, the Germans and the Italians."

Then, on the 10th of April, while the German army was making its entry into Zagreb, which was all decked with flags, an old Austro-Hungarian Colonel, Slavko Kvaternik, a sworn Ustashi, having hastened back from Italy, announced over the radio the foundation of the "Independent State of Croatia." Prior to the announcement, Kvaternik had gone to Macek and asked him for a brief statement "so as to retain legal continuity of the leadership" and to preserve "peace and order."²

Then Dr. Vlatko Macek, vice-president of the former Yugoslav government, invested the new regime in the following terms:

People of Croatia! Colonel Slavko Kvaternik, the leader of the National movement in the country, has today proclaimed the free and independent State of Croatia.

I appeal to the whole Croatian people to submit to the new Government; I appeal to all the members of the Croatian Peasant Party who hold positions in the Government, to collaborate sincerely with the new Government.³

Since Yugoslavia did not capitulate until 18 March, this action of its Vice-Premier on 10 April was pure treason.

The American historian, L. S. Stavrianos, has written about the role of Dr. Macek:

Yugoslavia's future appeared hopeless indeed, Not only was the country mutilated and the people driven to wholesale massacres, but the prewar leaders had failed in their responsibility to provide guidance. This was especially true of Vladimir Macek, whose Peasant party still commanded the support of most of the Croatian peasants. Yet Macek withdrew from politics after advising his followers to obey the regime of the Ustashi. Yugoslavia thus became a hell of blood and torment and destructive hatreds.⁴

This appeal, coming as it did from a caitiff minister, although treacherous, hit the target. Many of the Croats, blinded by chauvinism, followed his instructions literally and enlisted in the service of the enemy. Lorkovic, Minister of Foreign Affairs of the puppet state made this declaration in February, 1942: "It was, above all, the contribution of the Croatian people and their revolution which shortened the duration of the war in Yugoslavia, reducing the total sum of German and Italian losses, and making possible the break-through on the eastern frontier of Serbia for the fatal blow to Yugoslavia."⁵

While the loyal troops were putting up a desperate resistance in spite of the crushing superiority of the enemy, the municipal militia and the peasant militia, instruments of the Croatian Peasant party, joined the Ustashi for the attack on the isolated units, after which they disarmed the Serbian officers and soldiers and handed them over to the Germans.

* * *

The capitulation of April 18, 1941 was immediately followed by the slicing up of the Yugoslav state, and it would seem that the vanquishers took a special savagery in tearing apart what the Treaty of Versailles had united into a single nation. "Of all the countries occupied in this war Yugoslavia has been the most dismembered and has been divided into the greatest number of administrative units. This dismemberment of Yugoslavia serves not only the immediate political purposes of the occupant but also the purpose of disintegrating and dividing the political forces in the occupied areas so far as to make difficult in the future the unification of all the political elements within the framework of one state."⁶

Serbia, reduced almost to its pre-1912 boundaries, was governed by Germany, although in the latter part of 1941 a civil administration was established under General Milan Nedic. Among leading Serbs arrested during the first days of the occupation were the Serbian Orthodox patriarch, Dr. Gavriilo Dozic and Bishop Nikolaj Velimirovic, both of whom had sought refuge in the monastery of Ostrog in Montenegro. They were taken to

Dachau where they were interned until the end of the war. In November 1941, the Italians arrested the Serbian Orthodox bishop of Dalmatia, Dr. Irenije Djordjevic, who was also interned in a concentration camp until the end of the war.

Southern Serbia (Macedonia) was given to Bulgaria, and the Northern provinces (Vojvodina) were occupied partly by Hungary. Albania, a subprotectorate of Italy, was given Western Metohia and the Kosovo region, which is to say, the very heart of the Serbian states of the middle ages.

The provinces of Slavonia, Bosnia-Herzegovina, and Srem, went to Croatia. The greater part of Dalmatia Pavelic gave to Italy.⁷

⁷ After the census of the population in 1921, there was in each province belonging to satellite Croatia:

	<i>Catholics</i>	<i>Serbian Orthodox</i>	<i>Moslems</i>
Croatia-Slavonia	1,992,519	658,076	2,539
Dalmatia	513,268	106,132	479
Bosnia-Herzegovina	444,309	829,360	588,173
	<u>2,950,096</u>	<u>1,593,568</u>	<u>591,190</u>

In 1941, there were about 2,200,000 Serbian Orthodox in satellite Croatia. The German general Guderian, in his memoirs, concludes that the civil war in Croatia was also largely caused by this annexation of territories which did not correspond to the ethnical frontier of the Croatian people.

NO MORE SERBS

Viktor Gutic is to be remembered for another reason. It was he who, as governor of western Bosnia (Veliki Zupan), first officially announced in public the intentions of the Ustashi government in regard to the Serbian minority of Satellite Croatia. On May 26th, he made a speech at Banja Luka in which he said: "All undesirable elements will be exterminated so that no trace will remain." And the following day, during a meeting at Sanski Most, he was still more explicit:

The Serbian army is finished. Serbia does not exist anymore! That Karadjordjevic Gypsy Dynasty has fallen, and will end for us soon. The highways will be waiting for the Serbs to pass, but the Serbs will be no more there! I have published drastic orders for their total economic destruction, and other orders will follow for their complete annihilation. Do not be weak toward anyone of them . . . destroy them wherever you get a chance, and the blessings of our Leader and mine will be upon you. . . . Anyone who protects them becomes by this very fact an enemy of the Croat freedom. . . . Let the Serbs do away with their hopes. . . . By these methods we shall be fulfilling the will of God and that of our Croatian people.³⁵

That same day, at Prijedor, a town he was obliged to pass through on his way to Banja Luka, he became indignant on not

seeing any Serb hanging on the gallows. At Sanski Most, from whence he had come, twenty-seven corpses had been hanging on the trees of the public square for two whole days. In order to spur on the indolent inhabitants, he again proclaimed his desire to wipe out the abhorrent race; part would be sent to the concentration camps, others would be thrown into the river "without boats," and the rest would serve as fertilizer "for our fields which will become forever Croat."

In this district three churches were in the past taken away from the Croat people, one of which is located in Prnjavor. You should take them over tomorrow and write upon them "Hrvatski Dom" (Croat Center). Those who accepted the Orthodox religion should at once be converted back to Catholicism, otherwise I will be forced to pass special regulations regarding this matter. I am sending this message to the Serbian nest in Prnjavor: I will come and annihilate it myself in only 24 hours. I will do the killing and you will follow me.³⁶

He had also declared during an official manifestation: "Either we shall conquer and the damned Serbs will be forever out of the way, or if, by some mishap, Yugoslavia were reintegrated, at least we shall have reduced the statistical numbers in favor of the Croats."³⁷

On June 11, 1941, the Ustashi arrested all the Serbs in Bihac under the pretext that some kind of celebration would take place on the next day, and in order to preserve peace they had to be arrested. On June 17, about twenty of the most respected Serbs were driven through the city, from the prison to the Municipality, tied to one long chain. There they were interrogated by Eugen-Dido Kvaternik personally. That same evening, between 10 and 11 P.M., these men were taken by truck to an unknown destination. Some of the Ustashi said that they were taken to Zagreb, others said that they were taken to the Drnja Camp, near Koprivnica, and others said that they were massacred in the vicinity. The third supposition seemed to be right, because the truck on which they were taken returned to Bihac that same evening. The rest of the Serbs, who were held in the Bihac prison, were tortured and beaten atrociously by the Ustashi.

And so the massacres continued here and there in Bosnia-Herzegovina, during the month of May, as a prelude to the massive extermination prophesied by Gutic. At Korita, 176 Serbs were killed and thrown into a grotto called Koritska Jama.

Andrija Artukovic, Minister of the Interior, just to prove his zeal in exterminating the Serbian Orthodox, set an example for others by ordering the massacre of the Serbs in his native district

of Ljubuski. Juro Borota, leader of the Ustashi organization in Ljubinje, sent a report to Artukovic informing him that 4,500 Serbian Orthodox had been massacred on the territory of his district in the villages of Vlahovici, Kateza, Grebci, and Ljubinje.

Abdulah Camo, head of the organization, had imprisoned 65 Serbs of Capljina who were killed in the station of the same locality, according to personal order by telephone from Artukovic.

Stipe Varvaric, head of the Ustashi for the district of Mostar, massacred 135 Orthodox Serbs and a number of Jews in the town of Mostar. Artukovic rewarded him by making him Ustashi commissar for the province of Sarajevo.

Franjo Vego, right hand man of Andrija Artukovic, massacred approximately 5,000 Orthodox Serbs in the district of Capljina. Artukovic promoted him to the rank of a Ustashi captain.

It was by the order of Artukovic that Geza Togonal killed 20 people at Gacko, 70 at Korito, 19 at Golubnjaca, and 5 monks in the monastery of Zitomislac.

Sporadic massacres also took place in other regions.

In June 1941, a detachment of 250 Ustashi reached Kupres, commanded by Raphael Boban and Avdo Voluder. The Serbs from the villages of Begovo selo, Gornji Malovan, Blagaj, Vukovsko Donje, Vukovsko Gornje, Rili, Zanoljena, and Ravno, were ordered to go to Kupres. In the order of their arrival, the Ustashi led them, group by group, outside of the town in a region where numerous deep crevices abound. They were all killed and thrown into the crevices.³⁸

A group of 280 persons, the greater part from Donje Vukovsko, were led into a field between the villages of Sujice and Livno where an aviation camp had been set up before the war. The Ustashi killed all these prisoners, threw them into the cisterns which had been previously dug, and poured quick lime over them. The village of Galinjevo, in the district of Duvno, lived through an indescribable tragedy. There were about 20 Serbian homes in this village. An Ustashi, named Kapulica, one of the former maniacs of the party, marched into the village with an armed unit. All the inhabitants were bound with wire and taken to the Prisoj bridge. There they were killed and thrown into the rapids.

The tension mounted from day to day. It began to affect those of the upper level who were considered immune to brutality. Political personalities, as well as those of art and letters supported the Pavelic regime by their personal prestige, such as the sculptor, Ivan Mestrovic who organized Ustashi exhibitions in Zagreb, Italy and Germany.

Even the great Croatian poet, Vladimir Nazor, who later joined Tito was carried away by mass hysteria. It was at this time that he wrote:

"This is no time for music or mandolines.
Now is the time for each of us
To live as wolves, and lions,
In other words, as Croats!"

On June 2nd, in a speech given at Nova Gradiska, Milovan Zanic, the Minister of Justice and author of many legal decrees, revealed quite clearly the government plan: "This state, our country, is only for Croats and for no one else. There are no ways and means which we Croats will not use to make our country truly ours, and to cleanse it of all Orthodox Serbs. All those who came into our country 300 years ago must disappear. We make no attempt to conceal our intention. It is the policy of our state, and during its realization we shall do nothing else save follow the principles of the Ustashi." 30

On May 4th, Bishop Platon, from Banja Luka, was ordered by the Ustashi Prefect, Viktor Gutic, to leave town immediately. Thereupon he implored his brother, the Catholic Bishop, Jozo Garic, in the name of Jesus Christ, to intercede so that he would be granted two or three days' delay, so as to prepare his departure. His Grace, Garic, gave his promise and told him there was no need to hurry. But during the night, at three in the morning, six Ustashi, led by the executioner, Djelic, with the police agent, Tomic, and another functionary, called Krmpotic, arrested Bishop Platon. Accompanied by the Serbian Orthodox priest, Dusan Subotic, from Stara Gradiska, he was led six kilometers away to the village of Vrbanja. Judging by the appearance of their mutilated faces, the Bishop and the priest had been shaved with a blunt knife. Their eyes had been put out, and their noses and ears cut off, while a fire was lighted on their chests. Finally, when they had sufficiently suffered, they were given the *coup de grâce*, which ended their martyrdom. The bodies were found May 23rd, in the Vrbanja River.

A few days later, the Metropolitan, Peter Zimonjic, of Sarajevo, an octogenarian, was arrested (by order of the Minister of the Interior, Andrija Artukovic) by Bozidar Brale, who in his accumulation of functions, had become Prefect of Eastern Bosnia, curate of St. Joseph's Church at Sarajevo, and secretary to Archbishop Ivan Saric, the "poet." The old gentleman was ordered to forbid the use of cyrillic lettering in the Serbian Orthodox

parishes, and when he refused, he was thrown in prison in Zagreb. Afterwards he was sent to a concentration camp at Jasenovac where he was rapidly "liquidated."

Bozidar Brale's zeal in extirpating the "schism" was stimulated by a new distinction which was added to his numerous positions. Through the influence of his Archbishop, a year after his nomination as Prefect, he became honorary president of the ecclesiastical Court of the Archbishopric, with the right to wear the purple sash. This dignitary of the Church later was responsible for the massacre of the Serbs at Reljevo and at Alipasjin Most.

These executions of Serbian Orthodox priests, accompanied by horrible tortures, became even more frequent after Pavelic's trip to Rome.

On May 21st, the same day that the Croat delegation returned triumphant from Rome, the Bishop of Plaski, Sava Trlajic, was arrested by the Ustashi officer, Josip Tomljenovic, and his palace pillaged and demolished. He was taken in a truck to Ogulin with three other priests, Jasa Stepanov, Milan Rajcevic, and Bogoljub Gakovic, and also thirteen Serbian notables. All of them were shut up in a stable, beaten and tortured, and then taken away to Gospic. From there, about Aug. 15th, they were sent away by convoy, with two thousand Serbs, to the Island of Pag where a general "liquidation" took place.

Even in Zagreb, where His Grace Stepinac and the "visitor" Marcone resided, the Serbian Orthodox Bishop Dositej, was beaten and tortured to such an extent that he became insane.

There were four Serbian Orthodox Bishops with those from Bosnia-Herzegovina, to which should be added approximately 171 priests and religious followers, who, like the first Christians, met the fate of martyrs upon the ruins of their profaned churches. Others were deported to Serbia. Only those of the mountainous regions, controlled by the guerillas, were able to escape.

The Serbian population, thus bereft of the traditional leaders, became an easier prey for the converters, as well as for the assassins. Massive massacres took place after their death and torture in the bishoprics of the two martyrs, Trlajic and Dositej, which served as a prelude to equally massive conversions.

The "renaissance" of human dignity in Satellite Croatia reached its peak with the deliberate mass slaughter of hundreds of thousands of innocent people.

The camp at Jasenovac was the most important and the one which leaves the most terrifying memory of such infernos. Organized like infamous Belsen, this macabre camp, was composed of wooden huts, built on piles because of the dampness of the ground near the Sava River. Famine and massacres added to this unsanitary location, resulting in the rapid extermination of all the unfortunate victims who were interned there. It is estimated that a total of about 200,000 people met their death during 1941-1942. Crowds of Jewish children were burned alive in the old brick ovens, transformed into crematories.

Vjekoslav Luburic, commander-in-chief of all the Croatian camps, announced the great "efficacy" of this slaughterhouse at a ceremony on October 9, 1942, in which he distributed gold and silver medals, in the names of Pavelic and Artukovic, to the most efficient assassins. During the banquet which followed, he reported with pride: "We have slaughtered here at Jasenovac more people than the Ottoman Empire was able to do during its occupation of Europe."

It has already been mentioned that this hero's own sister, Nada Luburic, "operated" in the camp of Stara Gradiska. Such a profession seemed to run in the family. At Jasenovac, Ljubo Milos, whose cynical remarks have here been cited, was one of his assistants, along with Ivica Matkovic and Joso Matijevec.

In September 1942, rich Jews from Banja Luka, Poljokani, Sarafic and Herceg were brought to Jasenovac. A bargain was proposed. If they would reveal where they had hidden their fortune, fifty per cent of it would be given back. An agreement was reached. Three Jews were taken to Banja Luka by the Ustashi who searched their houses up and down. But on the return trip, these unfortunate men were tortured to such an extent that they died soon afterwards.¹²

"A Jew called Ungar Josip owned a stamp collection more valuable than Pavelic's. Every philatelist had to pay for such an insult. Ungar Josip was therefore hanged, which allowed Ante Pavelic, like any ordinary person, to exhibit his collection last year at Buenos Aires, as if it were the least of his treasures. All philatelists know of this theft."¹³

Children were not spared, and special concentration camps were set up for them. Nine of these were at Lobar, Jablanac, Mlaka, Brocice, Ustici, Stara Gradiska, Sisak, Jastrebarsko and Gornja Rijeka. The destruction of infants in these places would seem incredible were it not vouched for by eye-witnesses, one of whom, Mrs. Gordana Friedlender, has testified:

At that time more women and children came daily to the Camp at Stara Gradiska. About fourteen days later, Vrban (commander of the camp) ordered all children to be separated from their mothers and put in one room. Ten of us were told to carry them there in blankets. The children crawled about the room, and one child put an arm and leg through the doorway, so that the door could not be closed. Vrban shouted: "Push it!" When I refused to obey, he banged the door and crushed the child's leg. Then he took the child by its whole leg, and banged it against the wall until it was dead. After that we continued carrying the children in. When the room was full, Vrban brought poison gas and killed them all.¹⁴

In 1942 there were some 24,000 children in the Jasenovac camp alone, 12,000 of whom were murdered.

AN INVITATION TO
THE SERBS OF MELBOURNE
HALF A CENTURY SINCE
THE SERBIAN MASSACRE
1941 - 1991

SATURDAY 13. APRIL 1991
ST. SAVA HALL
212. Diamond Creek Rd.
GREENSBOROUGH

Speaking on the night we will have people who witnessed the terror that the ustashi spread amongst the Serbian people during World War II.

Program Starts at 8pm.

SUNDAY THE 14th WILL BE A MEMORIAL SERVICE
AT ST. SAVA CHURCH, 230. Station st. CARLTON

Достојна сахрана усташких жртава у Херцеговини након пола века

Протекле јесени, пред педесету годишњицу од страдања у Независној Држави Хрватској, српски народ је почео да са херцеговачких јама скида бетонске оклопе, које је почетком шездесетих година поставила титовска власт, у намери да прикрије хрватске злочине. Тако су се после пет деценија стекли услови за хришћанску и цивилизовану сахрану жртава које страдаше у неописивим мукама само зато што су били православни Срби.

Мештани села Пребиловаца код Чапљине су од децембра 1989. године водили рат нерава са државним и политичким властима, сада већ бившег режима, не би ли добили дозволу да се отвори Шурманачка јама код Међугорја, и из ње изваде земни остаци великог броја српских новомученика, међу њима и 500 пребиловачких жена, девојака и деце. Од општине Чапљина су добили дозволу тек 12. октобра 1990. год., када су запретили да ће сви ступити у штрајк и да децу неће давати у школе. Пре овога, претежно српске општине Требиње и Љубиње су дозволиле да се отворе јаме Ржани до (Јагодњача), Пандурица и Капавица, у које је у јуну 1941. бачен велики број Срба из Попова Поља, Љубиња са околином и других места. Јаме су отворили и из њих мошти страдалих изнели требињски спелеолози на челу са г. Мирославом Куртовићем, човеком који се сав посветио овом послу. У јамама је испод гомиле камена које су усташе гурале за жртвама нађено преко 1000 костура са предметима жртава и доказима мучења и свирепости целата: бодљикавом жицом, ланцима са катанцима, ексерима и др. У Капавици на дну јаме идентификовани су остаци свештеника Душана Манастирлића, који је први гурнут на челу низа везаних Срба, уз усташко цинично церекане: "Хајде, попе, поведи Србе у цркву". На његовој лобањи сачували су се праменови кесе.

Све јаме у Херцеговини које су до сада отворене биле су дубоке 20-35 метара и завршавале су мањом просторијом право испод отвора. У њима су се кости жртава налазиле сабијене испод камена на мањем простору. Голубинка, за коју сада кажу да је могла примити све Србе, има отвор пречника 5м а одатле вертикалан пролаз до 28 метара. Даље спирално завија под углом 45° - 60° у правцу Међугорја још 100 метара. На дну се завршава просторијом дугачком 45, широком 20 и висином 12 метара. Стрмина која се од врха према дну постепено шири просто је била zasiјана костима и предметима жртава. Многе од њих су након удара о камено тле или о тела претходно гурнутих наставили да се котрљају низ стрмину јо 80-90 метара.

Тачан број страдалих у Шурманачкој јами тешко ће се утврдити јер је знатан део костију изломљен, чак смрвљен. Процене говоре да их је преко хиљаду, јер је поред 500 жена, девојака и деце из Пребиловаца у јами страдао и велики број Срба из околине Сарајева, Зенице и из других места. Они су убијени пре Пребиловчана, што потврђују и налази костију одраслих мушкараца и предмета у доњем слоју. У јами су од предмета нађени највише остаци опанака деце и одраслих, девојачких ципела, дугмади, чешљева, 1 цепни сат, златни и сребрни зуби, неколико златних бурми, прстенова и мињнуша које су несрећнице скривале у обући, перлице, али и ексери, катанци, делови бомбе. Најтежи утисак остављају дечије лобање, углавном од девојчица, са белим "млечним" зубима и празним очним дупљама. Осећај које оне изазивају не може се описати. То би требало да види цео свет, да види кости деце која су бацана у јаме само зато што их пре рођења нико није питао хоће ли се родити у народу кога ће бацати у јаме или у оном који ће бацати у јаме.

Поред земних остатака преко 1000 Срба из Голубинке успело је да се спасу и остаци једног непознатог Србина, убијеног у јулу 1941. године и гурнутог у једну мању јаму, на месту званом "Бенина ограда" у Шурманцима. Пренос моштију српских новомученика у Пребиловце обављен је 25.11.1990. године по јакој киши. ("Небо је плакало" - рече митрополит Владислав). Кости су положене у 60 сандука од којих је било 30 мањих, плавих, у којима су биле дечије и девојачке кости. Парастос је у присуству 10000 Срба служио митрополит дабробосански г. Владислав са 10 свештеника. Говорили су Владо Булут коме је у јама страдала жена и шесторо деце, Манојло Сухић, један од четворице Сухића који су преживели покољ док их је 30 убијено, и академик Милорад Екмечић, чијих је 78 Екмечића, убијено од усташких зликоваца. Није ништа ново, али треба поменути нимало људско понашање појединих становника римокатоличких села кроз која се кретала тужна колона са ковчезима негину пострадалих

који су се нападно смејали и показивали прстима знак "У". Вредно је поменути да је једна Хрватица била сва у сузама док је поворка српских мученика пролазила.

Након помена, ковчези са моштима пренети су у некадашњу школу у Пребиловцима, где ће почивати до изградње спомен-цркве у овом селу, у чијој ће се крипти сахранити и мошти још 2000 Срба из јама Бивоље брдо, Кукауша, Хутово, и још неколико мањих.

Читав посао обављен је уз изузетне напоре спелеолога и мештана српских села који су радили на вађењу костију својих сродника из јама. Живот Срба у том крају одвијао се тих дана у знаку рада у Голубинки. Пробуђена је народна свест, вера и међусобна љубав, као и нада у обнову и опстанак на том страшном простору и поред претећих сенки нових усташа, поглавника и Степинаца. И ово је дивно чудо од народа који је био дошао на ивицу потпуне асимилације и физичког нестанка.

Миленко ЈАХУРА

Парастос у Шурманачкој јама

О ѿобусаном ѿнедељку

Питаш, зашто жене излазе на гробља првог понедељка после Светле Недеље?

Да изврше један обичај препун смисла и лепоте. После осмоднев-ног прослављања Васкрсења Христовог из мртвих, излазе хришћанке деветог дана на гробове својих сродника: да их спомену у молитвама, да им објаве васкрс Васкрситеља, и да им поново побусају гробове. Прво се изврши молитва за покојнике. Тиме ми изражавамо своју љубав према оним милим и драгим који су се телесно и привремено од нас одвојили. Знај: *истиински ѿе воли онај ко се за ѿебе у ѿајносѿи Боју моли*. По свршеној молитви, куца се црвеним јајетом о крстачу и виче: „Христос васкрсе!“ Тиме ми поздрављамо покојнике најрадоснијим поздравом, па презирући смрт, уверавамо их да ће и њима сванути дан васкрсења из гроба. Најзад чистимо гроб од увеле траве и стављамо ново бусење, које ће се зазеленети новом травом. Тиме ми јављамо своју наду да ће у дан свеопштег васкрсења иструлела тела покојника да се преобразе у нова тела, у тела небеска. Јер, по истинитом сведочанству сведока Васкрсења Христовог, *„ѿосѿоје ѿјелеса небеска и ѿјелеса земаљска“*. И још: *„Обо расѿаг љиво ѿреба да се обуче у нерасѿаг љивосѿи, обо смрѿно ѿа се обуче у бесмрѿносѿи“*. Када све то сврше хришћанке се још једном помоле Богу, поклоне према Истоку, и одлазе.

И молитвом оне изражавају љубав; црвеним јајетом и поздравом објављују *веру*, а обновом бусења показују *наду*. Љубав, вера, нада и — опет љубав. То је значај и смисао Побусаног Понедеоника.

Питао си, даље, зашто тога дана само жене излазе на гробља а не и мушкарци, као о другим задушницама? Тај понедеоник је почетак седмице жена Миросица. А Миросице су прве посетиле гроб Господњи под Голготом, и прве јавиле људима да је Господ васкрсао. Благо матерама, сестрама и удовицама, које личе на жене Миросице по љубави према упокојеним! Осећају упокојени присуство наше на гробовима својим, осећају итекако наше молитве и жртве за њих, нашу љубав према њима. И ми ћемо то ускоро осећати — и ја и ти — с оне стране гроба, и бићемо благодарни онима који нас се сећају и за нас се Богу моле. О брате мој, како су слабе речи људске, да искажу тајну живота и смрти, чудну и страшну тајну, о којој ангели с покојницима шапатом роморе! Добро су нам дошли хришћански обичаји, да помогну речима. Обичаји смислени и красни — да помогну слабим речима нашим!

Владика Николај

ОПОМЕНА РОДИТЕЉИМА:

Мислите на своју децу док има времена. Немојте после да се питате шта би са децом па се одродише и не желе да се са Србима мешају.

Зато вам препоручујемо да доведете децу сваке недеље у ПЕТАК ВЕЧЕ у нови Дом, у школу, и да уче играти фолклорне игре српског народа у 7. увече.

СА ГОДИШЊЕ СКУПШТИНЕ

Скупљамо се једном годишње, да би се чланство упознало са радом у црквеној заједници, договорили шта да радимо у будуће, а онда од најбољих изабрали управу.

Ова скупштина 17.марта 1991.више је личила на обичну скупину. Врло је мало било људског разговора и братског договора.

Питамо се што нам омладина бежи. А ја велим: боље је да није на оваквим скуповима. Сина учим да су Срби витешки народ, да су демократе, да су толерантни, да знају поштовати свачије мишљење, да су побожни, и све у најбољем, да би заволео своју веру и нацију у овој "грдној мешавини". А шта би му могао казати да је био пристутан? Баш ништа! Ни сад ни после! Заувек би умукао!?

Зато, у памет се браћо у будуће, ако не желите да нам цркве буду места за лична изживљавања и ...опела.

У овој години је следећи састав управе:

ПРЕДСЕДНИК: Младен Стакић

Обрен Поповић	Раде Глоговац
Милан Кнежевић	Анђелко Шиповац
Манојло Поповић	Стево Гајић
Јован Пјевач	Санко Аперлић
Жарко Сретеновић	Мирко Добријевић
Милан Кљајић	Лазар Јузбашић
Глигорије Хешков	Слободан Јузбашић
Радмило Живковић	Драгомир Ђорђевић
Драган Кондић	Ранко Булатовић
Бошко Цвијетић	Милан Станић
Малиша Седларевић	Владимир Бошњак
Александар Лукић	Петар Ђорђевић
Радисав Живановић	Павле Јевтовић
Лазар Марјановић	

ПРИЛОЗИ ЗА ГРАДЊУ ДОМА ОД 1.1.1990-1.3.1991.

Драгољуб Гвозденовић	1500		
Војислав Драгићевић	50	Неђо Маџаревић	50
Витомир Јевремовић	50	Обрен Поповић	200
Доброслав Ђорђевић	100	Витомир Обрадов	300
Мирко Ђеранић	50	Младен Сојевић	

У ВЕЗИ ПОМИРЕЊА

Прочитали смо сви у новинама честитку нашег митрополита Г.Иринеја, коју је упутио патријарху Павлу, као и Његов одговор. Свима нам је драго било да се наши поглавари тако дивно ословљавају и тиме подстичу и нас да тако чинимо. Надамо се да ће ићи и даље, до оног правог и Богу угодног.

Али право не може бити док се не постави добра основа. Са наше стране се очекује следеће:

1. Поништење неканонских одлука донесених од стране Патријаршије од 1963 па до данас, а које се односе на нашу Митрополију, јерархију и вернике;
2. Обустављање свих текућих парничења;
3. Признавање пуноважности Апостолског Прејемства као и чинове наших архијереја и свештенства и признавање наших верника као чланове Православне Цркве;
4. Признавање досадашњег вршења литургијских и осталих светих тајни од стране наших архијереја и свештенства;
5. Одржавање садашњег устројства наше Митрополије све дотле док неби било узајамно пожељно да се иста преуреди;
6. Учешће у бирању епархијског епископа;
7. Заштита права на имовину наше Митрополије и наших црквених заједница.

Надамо се да ће ускоро доћи и до директног контакта и дијалога, јер постоје многе додирне тачке, а које су четврт века биле спорне.

ПРОСЛАВА
ПОЛА ВЕКА
ОД УСТАНКА
НА РАВНОЈ ГОРИ

МАЈ 1941 - МАЈ 1991

У СУБОТУ ВЕЧЕ

11. МАЈ 1991

ДОМ СВЕТОГ САВЕ
212 DIAMOND CREEK RD. GREENSBOROUGH

И

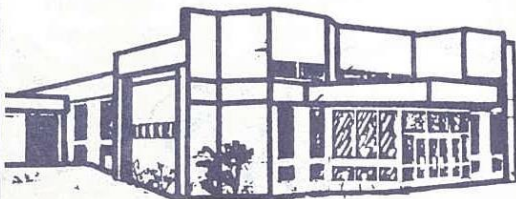
ОСВЕЋЕЊЕ

СВЕТОСАВСКОГ ДОМА

У НЕДЕЉУ

12. МАЈА 1991.

НА СЛАВУ СВЕТОГ
ВАСИЛИЈА ОСТРОШКОГ

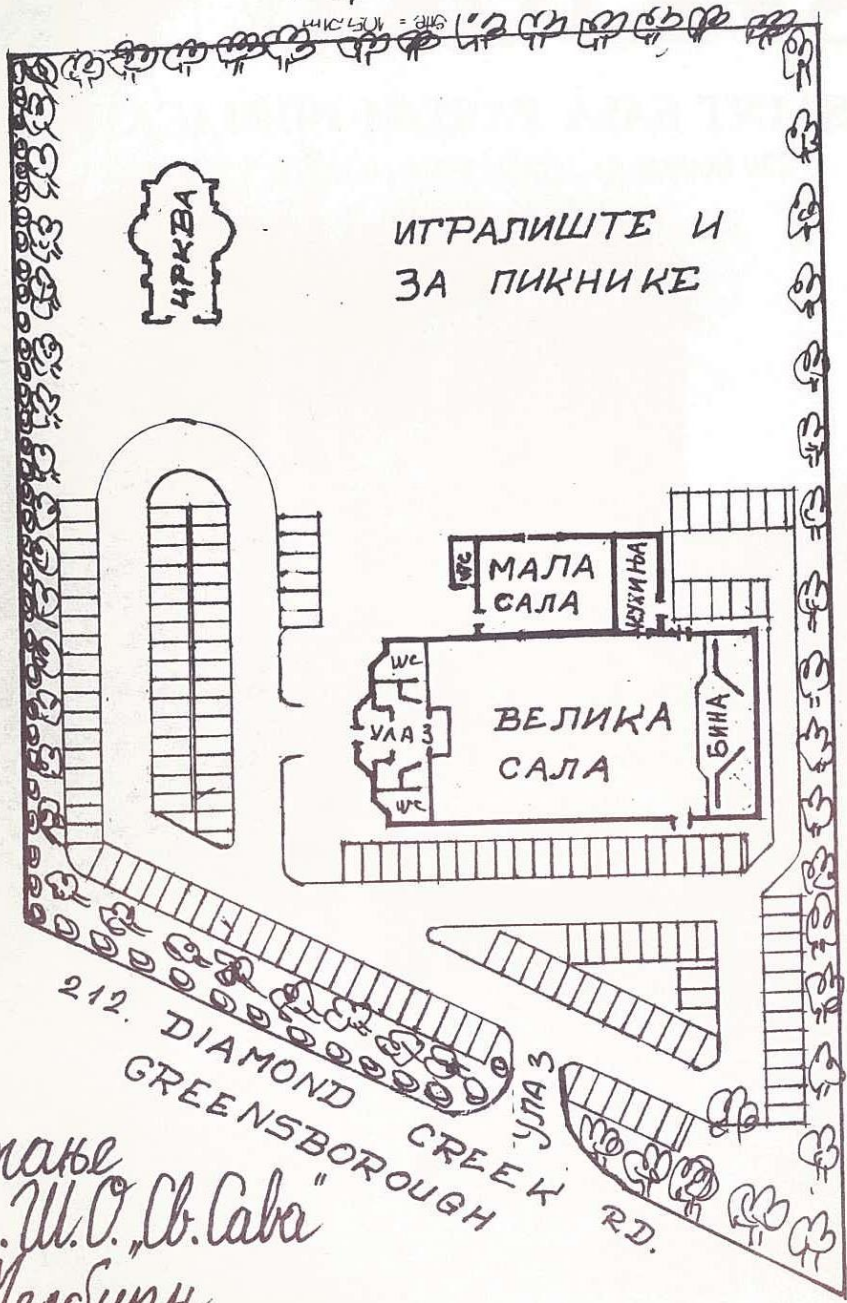
105,21 m

140,42 m

193,52 m

ЦРКВА

ИГРАЛИШТЕ И
ЗА ПИКНИКЕ

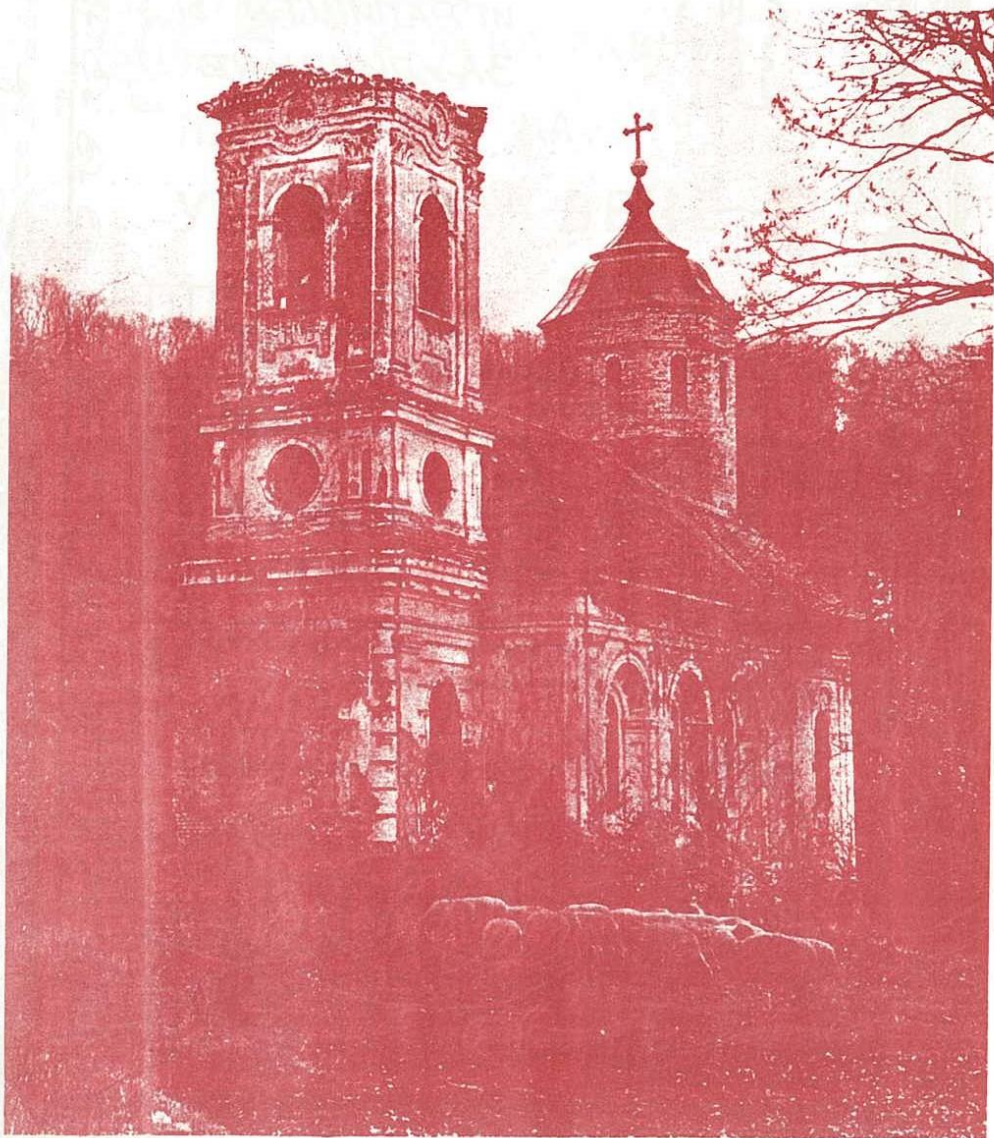

Имање
 Ц. Ш. О. "Св. Сава"
 Мелбурн

SVETOSAVNIK

SAINT SAVA PARISH PUBLICATION

230 Station St., CARLTON NORTH, VIC., 3054

*Црква манастира Кувеждина
— Садашњи изглед —*